

Kormánypárton vagy ellenzékben?

A POZSONYI MAGYAR POLGÁR
ÉS AZ 1925-ÖS VÁLASZTÁSOK

Van úgy, hogy egy tanulmány címe nyelvileg nem képes szabatosan kifejezni az ismertető szöveg voltaképpen tárgyát, a szerző mégsem tudja pontosabban meghatározni mondanivalójának velejét; az én esetem ez az eset. A címben ugyanis kénytelen voltam egy – fenntartásokkal használok a jelzöt, amint az ki is derül majd – hamis, egy „nem létező” alternatívát megjelölni. A pozsonyi magyar polgárnak, csekély számú kivételtől eltekintve, 1925-ben – eddigi ismereteim szerint – ugyanis nem állt módjában tételődni azon, hogy a választások előtt hivatalban lévő kormány pártjaira, vagy a magyar ellenzéki pártokra adja-e voksát. Ehhez fogok az alábbiakban adalékokat szolgáltatni.

A kormánypártiság mint a jövő lehetősége azonban nyilvánvalóan fölmerült akkoriban a pozsonyi magyar választópolgár előtt is: ez ugyanis az első eset arra, hogy a magyar ellenzéki pártok egyike meglehetősen nyíltan hirdeti, hogy célja nem az ellenzéki pozíciók erősítése lesz, hanem a leváltása annak a kormánynak, amelyet felelőssé tesz a szlovákiai magyarság, illetve egész Szlovenszko áldatlan állapotáért, a kisebbségek – beleértve ebbe a szlovák ellenzékét – kiszorításáért a hatalmi formákból, továbbá a terjedő nyomorért. Ugyanakkor annak is voltak jelei, hogy egy korábbi magyar ellenzéki csoport még a választások előtt készül átvonulni a kormányoldalra.

Itt azonban kénytelen vagyok utalni arra, hogy e korszak és helyzet megítélésében többszörös fogalmi köd akadályozza a tisztánlátást. Más-más képet alkotnak róluk a szlovák és a magyar kollégák, de a magyarok is folytonosan elbeszélnek egymás mellett, úgyhogy nem világos, kinek mely tévedését fontosabb cáfolni, hogy milyen irányból érdemes rendet vágni e fogalmi káoszban. Mondandómat ahhoz a jelenséghez próbálok tehát alakítani, amely úgy szűrődött le bennem, mint egyfajta, a magyar recepcióban élő közvélekedés.

Abból az egyébként hamis dogmából, hogy a két világháború közötti Csehszlovákiában példátlan demokrácia volt, a kutatók évtizedeken át azt a következtetést von-

ták le, hogy a nemzeti kisebbségekből létrejött ellenzéki pártok *tehát* antidemokratikus magatartást tanúsítottak, s minthogy pártszerveződésük nemzeti alapon történt, antidemokratikus magatartás és magyar irredentizmus, illetve általában a magyar politikai közgondolkodás ekvivalens dolgok lennének. Ez a nézet tévedésen és politikai propagandán alapul.

Mindenekelőtt azonban szólnom kell a fogalomhasználat dezinformáló jellegéről. A korszakban a kisebbségek megítélésére általában az *aktivista* és a *negativista* terminusokat használták. Ezt a terminológiát a szudétánemekkel kapcsolatban alakították ki. Később más nemzeti kisebbségi politikai csoportok megjelölésére is alkalmazták, főként a cseh politikai élet résztvevői, aztán a magyarok is magukra vonatkoztatták, de e két címszó pontatlanságát általában számon tartották. Az aktivista jelenti köztudottan a kormánypártiságot, a negativista pedig az ellenzékiiséget. Ezzel szemben a két vezető magyar párt képviselői tiszta lelkiismerettel jelenthették ki, hogy ők igenis *aktív ellenzéki politikát folytatnak*. Szüllő Géza, a talán legképzettebb csehszlovákiai magyar politikus pedig egy helyütt arra utal, hogy már az a tény is, hogy hivatalosan azt sugallják: az ellenzéki tevékenység ellentéte az aktivizmusnak, tehát passzivitás, a sokat hangoztatott cseh demokrácia létét, illetve általános voltát kérdőjelezi meg. A magyar elemzések ezzel kapcsolatban éppen oda konkludáltak, hogy a cseh demokrácia nem egyéb a békés szláv jellem prekonceptiójából kibontott romantikus *német* mítoszról, amely Herdertől származik, az eredeti ötletből aztán Palacký gyártott ideológiát az autonómiaért küzdő cseh köznemesség számára, s ez torzult el végül Masaryk és főként Beneš tollán a külpolitikai propaganda szlogengyűjteményévé. Van aztán egy másik szempont, amelyet gyakran a magyarok is elfogadnak, ez pedig abból indul ki, hogy a „csehszlovák” demokrácia mindenki számára jobb volt, mint a magyarországi népnúzó arisztokratizmus, ezért a felföldi magyarság jobban járt a határmódosítással, mint azok, akik a trianoni határokon belül maradtak. Természetesen ez is a politikai propaganda szólama volt és legalábbis keresztbe metszette a valóságot, ráadásul indokul szolgált a kisebbségellenes rendletek életbe léptetésére. Ezt a tézist átvette a cseh kormányok látszólagos bizalmát élvező magyar emigráció is. Amikor a Jövő című lap erről cikkezett, arról tehát, hogy a magyar kisebbség elnyomattatásának oka „a magyar belpolitika iránya”, a csehszlovákiai magyar kisebbségi politika egyik érdekes alakja, akinek az utóbbi ötven évben újságíróként a nevét sem írták le – Molnár Béla gálszécsi földbirtokosról, volt munkapárti országgyűlési képviselőről van szó – ezeket írta: „Eltekintve attól, hogy jog és igazság szerint egy függetlennek elismert állam belügyeibe nem avatkozhatunk és saját jogaink elismerését egy hatáskörünkön kívül álló esemény bekövetkezéséhez kötni nem engedhetjük, a beállítás föltétlenül tendenciózus és hamis, mert hiszen élnek itt a köztársaságban más nemzeti kisebbségek is, amelyekre még távolról sem lehet ráfogni, hogy a magyarországi »kurzus«-hoz valami közük lenne, és semmivel sem megy jobban a dolguk, mint a miénk. Hát Ruszinszko és Szlovenszko autonómiáját, a pittsburghi szerződés végrehajtását, a német kisebbség jogait, mind a magyar-

országi »kurzus« gátolja? Az egész beállítás tehát egy az itteni kormányintenciónak megfelelő ugratásnak minősíthető.¹ Az persze köztudott, hogy a magyar kisebbségi politika szoros kapcsolatban állt a magyar miniszterelnökséggel, bár nyilván nem olyan formában, hogy a legcsekélyebb mértékben is befolyásolhatta volna a magyarországi belpolitikát. De világossá kell tennem, hogy amikor szóba jöhetett a magyar ellenzék kormányba lépésének esélye, akkor ez a magyar belpolitika a konszolidációs szakaszában tartott, és Bethlen István irányította. A magyarországi rendszer emigrációban lévő – s elsősorban egymás ellen föllépő – ellenfeleivel pedig már csak azért sem lehettek szolidárisak a kisebbségi gondolkodók, mert az emigránsok Beneš járszalagján semmit sem tettek a kisebbségi kérdés rendezésére. A polgári demokratikus forradalom vívmányait, pontosabban legfontosabb céljait azonban a magyar ellenzék többnyire a magáénak érezte, legalábbis tárgyalási alapnak tartotta. 1923. március 8-án például ez olvasható a magyar ellenzék központi napilapjában: „Az október ideáljának itt, különösen újságírói körökben, sok híve van, különösen amióta a bolsevizmus lelkes hívei is ide koncentrálódtak. Az október fennkölt ideáljai teljes mértékben diszkutábilisok, csak az a baj, hogy az urak a tiszta ideálokat azonosítják az egyáltalán nem tiszta és nem ideális vezérekkel.”²

A pozsonyi magyar polgár és az új közhatalom kapcsolata a pozsonyi egyetem bezárásával, a tanárok rendőri felügyelet alá helyezésével, az 1919. februári első munkássztrájk szervezőinek, a helyi szocialista pártvezéreknek, valamint Polner Ödön egyetemi rektornak és Arkauer Istvánnak, a Híradó című napilap szerkesztő-tulajdonosának a néhány napos őrizetbe vételével indult. Az egész városra kiterjedő általános sztrájkjal és a február 12-i sortűzzel (nyolc halott,³ kéttucatnyi súlyos sebesült),

¹ Molnár Béla válasza a *Jövő* cikkeire. Prágai Magyar Hírlap, 1922. szeptember 23., 2–3. p. (Az e kötet írásában szereplő idézeteket a mai helyesírási irányelvek szerint átirított formában közlöm, de ebben a tanulmányban a *csehszlovákok* említésénél, amennyiben korabeli publikációkat idézek vagy ismertetek, meghagytam a lapokban következetesen, szinte kivétel nélkül használt kötőjeles változatot. Ezt a formát a pozsonyi Híradó azért alkalmazta, mert éreztetni kívánta, hogy hivatalosan „két nemzet önkéntes egyesüléséről van szó” – és hogy Szlovenszót megilleti a kormányok által szabotált autonómia; magyarán a prágai központosító politikával szemben a lap a szlovák ellenzéki érvelést fogadta el. A két nemzet egyenjogú voltával kapcsolatos argumentáció a lapban Andrej Hlinka egyik cikkének interpretálásában jelenik meg példának okáért. Hlinka szerint az állam nevét is kötőjellel, Cseh-Szlovákiának kellett volna írni, a másik, a kötőjel nélküli verzió sérti a saint-germaini szerződést, amelynek eredeti francia szövegében az állam neve *Tshecho-Slovaquie*-ként szerepelt.

² Molnár Béla: *Károlyi és a kisantant II.* Prágai Magyar Hírlap, 1923. március 8., 2. p. (A hivatkozott lapszám néhány oldalán – így ezen is – hibás, március 7-i dátum szerepel!)

³ A szakirodalom általában hét halottról számol be; a nyolcadik, Skoda József, márciusban halt bele február 12-én kapott sebeibe. Lásd: *Városi közgyűlés.* Híradó, 1919. március 18., [1.] p. Az áldozatokat még az e tanulmányban érintett választások évében is számon tartották: *1919. február 12.* Híradó, 1925. február 12., 3. p. Lásd még: Filep Tamás Gusztáv: *A történelem tovább-lapoz* (ebben a kötetben). Ott szölok a kilencedik, február 16-i halálos áldozatról is.

néhány nappal később pedig egy tizennégy éves diáknak a legionisták általi meggyilkolásával folytatódott. Ezt követte a statárium, a helyi politika és közélet több szereplőjének lefogása, elhurcolása; júniusban már négyszáz személyt internáltak, főként a Monarchia volt aktív és tartalékos tisztjeit, de például Schreiber Akiba főrabbit és Krausz Dávidot, a zsidó hitközség elnökét is.

Már ekkor fölmerül a gyanú, hogy a hadsereg a Mária Terézia-szoborral is tervez valamit; tudjuk, évekkel később, 1921 októberében szét is verik. Ez volt a régi közhatalomra emlékeztető szimbólumok ellen Szlovákia-szerte folytatott hadjárat leglátványosabb eseménye. Fadrusz János szobra állítólag a népszenvedély áldozata lett, de amint Jankovics Marcell szellemesen megjegyzi: „...a népszenvedély, a fékevesztett, nem szokott két napig kalapáccsal és vésővel dolgozni rendőrkordon védelme alatt.”⁴

1923 elején aztán lényeges változás áll be a város státusában: A 243. sz., a szlovenszkói községek szervezetének ideiglenes szabályozásáról szóló, 1922. évi július hó 13-án kelt törvény első, Pozsonyról és Kassáról szóló fejezetének 1. §-a értelmében „Bratislava és Košice városok megszűnnek az 1886. évi XXI. tc. értelmében való törvényhatóságok lenni és alávettetnek a rendezett tanácsú városokról szóló szabályoknak”.⁵

Valószínűleg nem hatott nyugtatólag a kedélyekre, hogy éppen az a Jozef Bellai magyarázta el a pozsonyiaknak, hogy ez a törvény az ő érdekeiket szolgálja, aki korábban trencsényi zsupánként felségterületén betiltotta a magyar nyelvhasználatot, azelőtt viszont, 1918-ban, Temesvár magyar kultúratanácsnoka volt, ugyanazon év májusában magyar nemességért folyamodott, novemberben mint „tót nemzetiségű” kérte beválasztását a „bánati népparlament”-be, majd 1919-ben Szlovákiába távozott. Az új törvény következtében állították föl – roppant széles hatáskörrel – a közgyűlések mellé (pontosabban fölé) rendelt jegyzői hivatalokat, s Pozsony városának ő lett a főjegyzője. Annak indoklásaként, hogy miért felel meg a város valódi érdekeinek az önkormányzat megcsönkítése, többek között emígyen érvelt egy, a szintén a pozsonyi magyarok patriarkális lapjának, a Híradónak adott interjújában: „...államkormányunk államosította a politikai közigazgatást az egész vonalon, így Bratislavában is – ami annyit jelent, hogy a teendők első részét, ti. az államtörvények végrehajtását maga saját közegeivel intézi, holott a magyar kormány azt részben az autonóm közegekre bízta. Ez semmiképp sem megy a laikus autonóm elem hátrányára a városi közigazgatásban, sőt, épp ellenkezőleg, egyik oldalról alkalmat ad a tökéletesebb munkára, más oldalról lehetővé teszi az autonóm elemnek, hogy a saját érdekeinek minél odaadóbban tudjon szolgálni.”⁶ Nem maradhatott kétely a nyilatkozat olvasóiban azon

⁴ Jankovics Marcell: *Húsz esztendő Pozsonyban*. Franklin Társulat, [Budapest 1941], (Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Területi Szövetségének Könyvtára), I. köt., 115–116. p.

⁵ *Szlovenszkó új közigazgatása. Első közlés*. Híradó, 1923. január 21., 6. p.

⁶ *Pozsony város új közigazgatása. Bellai József miniszteri tanács [sic!] nyilatkozata*. Híradó, 1923. január 14. 3–4. p. E cikkből fény derül arra is, milyen szerepet szánt a főjegyzői hivatal vezetője

kérdésben sem, hogy a város nemzetiségi viszonyait hogyan fogja érinteni a főjegyzői hivatal léte. Bellai például a következőket mondotta erről: „Itt Bratislavában tudom, hogy vannak nemzeti kisebbségek, magyarok és németek, ezzel számolok, és nem maradok adósuk azzal, ami nekik a törvény szerint kijár.

Emellett tudatában vagyok annak is, hogy Bratislava Szlovenszko fővárosa és így igazgatásában, valamint társadalmi életében uralkodnia kell annak a szellemnek, mely Szlovenszko fővárosához tartozik és annak megfelel. Ezt a szellemet bevezetni, megerősíteni és felemelni elsőrendű kötelességemnek fogom tartani.”⁷

A pozsonyi polgárok logikusan az efféle nyilatkozatok fényében értelmezhetők az első fontos információt, arról, hogy takarékosági okokból csökkenteni fogják a városi hivatalnokok számát.⁸

Amikor az e törvény előírta módon 1923 januárjában „megválasztották” Pozsony város új vezetőségét, az autonómia történetében bekövetkezett az újabb fordulat. A képviselő-testület negyvennyolc szavazati joggal bíró tagból állt. Rajtuk kívül szavazott még a jegyzői hivatal három tagja és öt, „a kormány által kinevezett szakférfi”. A képviselő-testület három blokkba tömörült; a katolikusok, a (magyar) keresztényszocialisták és a (szlovák) néppártiak közös jelöltre adták le szavazataikat. Önállóan szavaztak a magyar–német szocdemek, és ismét külön szavaztak az úgynevezett „cseh-szlovák” pártok tagjai, köztük a cseh szociáldemokraták. Az elnökségbe öt tagot kellett jelölni, azok között azonban, akik ebbe bekerültek, nem a szavazatok rendje szerint osztották ki a funkciókat; a szavazatszámoktól függetlenül a kormány nevezte ki a polgármestert, a legtöbb szavazatot kapott két jelölt pedig a polgármester első és második helyettese lett. Minthogy a kormány jelöltje – föltehetően a nyolc állami alkalmazott szavazatai közül – hét voksot kapott (míg a két legjobban támogatott ellenzéki jelölt tizenötöt-tizenötöt), bekerült az öt közé, és a kormány öt nevezte ki polgármesternek. Így tehát a polgármester – Okánik Lajos (Ludovít) kanonok, az Agrárpárt tagja – nem a polgárság, hanem az állam jelöltje volt (a rendkívüli közgyűlésen az egész eljárás ellen felszólamlásra nem volt mód).

a sajtónak: „Bellai József dr. tea közben üdvözölte a megjelenteket, s rámutatott a sajtó fontosságára. Hangsúlyozta, hogy a közigazgatásnak együtt kell működnie a sajtóval, »a hírlapírást be kell fogni abba a kocsiba, amelyet hivataloskodásunkkal mi magunk húzunk.«” Uo., 3. p. (A Híradó, illetve a korabeli magyar sajtó általában magyarul közölte azoknak a szlovák és német személyiségeknek a keresztnevét, akik a főhatalomváltás előtt is részt vettek a – főként magyar nyelvű – közéletben. Sőt – mint látható lesz –, nemegyszer a háború után Csehországból betelepült közszerelők esetében is így járt el. A polgármester és helyettesei nevét én is e változatban adom meg, annál is inkább, mert Maszár Ágostról például az sem derül ki, hogy milyen nemzetiségű volt. Pártja magyarokból és németekből állt, fia 1923-ban már a cseh szokások jelvényét hordta. Lásd Holly Jenő: *Pozsonyi problémák. A polgármester-választásról*. Prágai Magyar Hírlap, 1923. január 12., 4. p.

⁷ *Pozsony város új közigazgatása*. I. m., 4. p.

⁸ *Százötven városi tisztviselet szólnak eresztének*. Híradó, 1923. február 2., 3. p.

Az első helyettese – a csehszlovák szociáldemokraták által jelölt Kraus Ferenc, aki a centralista pártok szavazatait kapta meg – sem szlovákuul, sem németül, sem magyarul nem tudott (csak – nyilván – csehül); a második helyettes – Maszár Ágost a magyar és német szociáldemokratáktól – kitűnő szervező, agilis ember hírében állt, de korábbi tevékenysége alapján sejthető volt róla, hogy esze ágában sincs a polgári érdekeket képviselni, csak a munkásságért dolgozik majd.⁹ Ő, amint utaltam rá, azonos számú szavazatot kapott a keresztényszocialista jelölttel, így közöttük sorshúzás döntött. Egyébként az első, sikertelen kísérletnél – melyet azért kellett megismételni, mert őt képviselő-testületi tag helyett csak négyen kaptak szavazatot – Maszárnak még eggyel kevesebb (14) voksa volt, mint a keresztényszocialista Molec Daninak. Mindezt a pozsonyi Híradó a következőképpen kommentálta: „Pozsony polgársága, amelynek a város fellendítése körül a legtöbb érdeme van, és amely adójával az egész városi apparátus fenntartását lehetővé teszi, a város szűkebb vezetőségében [...] egyáltalában képviselve nincs.”¹⁰

Ez egyébként nem jelentette megváltoztathatatlan érvénnyel azt, hogy a polgármester a lakosság akaratával szemben fog döntéseket kierőszakolni. Okánik kanonok lényeges rész kérdésekben hamarosan szembekerül ugyanis azokkal, akik a polgármesteri székbe ültették; főképpen akkor, amikor a kormány szabotálni kívánja a tervezett városi takarékpénztár létrehozását. A polgármester nem is kertel: „Amikor hivatalomat elfoglaltam, programbeszédemben hangsúlyoztam, hogy noha kormányember vagyok, a kormány nevezett ki Pozsony város polgármesterévé, azért mégsem leszek a *kormány rabszolgája*, hanem mindenben a város érdekét fogom szem előtt tartani. [...] Őt hónapja ülök Pozsony városának polgármesteri székében, de ezen öt hónap alatt a kormány egyetlenegyszer sem tanúsított megértést irányomban és egyetlenegyszer sem támogatott nehéz munkámban.”¹¹

Ez a helyzet az 1923. őszi községi és (nagy)megyei választásokon jelentősen változott. E választások a centralizmus első megrendítő vereségét hozták el Szlovenszón; Pozsonyban a kormánytisztviselők fontolgatták a helyi választási eredmények megsemmisítését, mert szerintük, szervezési hibák és egyéb kalambitások következtében a cseh választók 3000-rel kevesebben szavaztak, mint kellett volna. Egyébként az ellenzéki keresztényszocialisták is meg akarták fellebbezni a választásokat, minthogy

⁹ Maszár 1919-ben munkásbiztosító-pénztári tisztviselő volt, és a pozsonyi szociáldemokrata pártvezetőség tagja. Az év nyarán Luhačoviceben volt internálva.

¹⁰ *Pozsony városának új rendszere.* Híradó, 1923. január 11., [1.] p. A rendkívüli közgyűlés ismertetése: *Megválasztották Pozsony város új vezetőségét. Okánik Lajos dr. kanonok (volt nyitrai zsupán) lesz a polgármester.* – *Kraus Ferenc dr. cseh-szlovák és Maszár Ágost magyar-német szociáldemokratákat választották meg polgármesterhelyetteseknek.* – *Pozsony magyar és német polgársága nincsen képviselve a polgármesteri testületben.* (Saját tudósítónktól.) Híradó, 1923. január 9., 3–4. p.

¹¹ *Okánik polgármester nem mond le.* – *A városi takarékpénztár létesítésének nehézségei.* Híradó, 1923. június 20., 3. p.

jegyzőkönyvekkel bizonyíthatóan 1200 választásra jogosult hívüket nem engedte szavazni a hivatali adminisztráció.¹² Ekkor lett a szavazatok alapján a pozsonyi polgármester első helyettese Molec Dani nyugalmazott városi főügyész, a 28,1 százalékos elért keresztényszocialisták jelöltje. Megválasztása előtt az ősi eredmények értelmében az őslakos pártok – közéjük sorolták a német szociáldemokrata, a kommunista és a zsidó pártot is – már döntő többséget alkottak a képviselő-testületben: 35-en álltak szemben a csehszlovák pártok képviselőiből és a „hivatalos tagok”-ból álló, 21 szavazatot magáénak tudó centralista blokkal.¹³ (Ami egyébként a város vezetői megválasztásánál nem jelentette azt, hogy az őslakos pártok mindegyike a kormányjelölt ellen szavazott volna.) A megyei választásoknál Pozsony megyében az ellenzéki pártok 66 százalékot értek el, szemben a kormánytámogató pártok 27 százalékkal (forrásunk az e vonatkozásban bizonytalan identitásúnak tartott, 4 százalékot elért

¹² *A pozsonyi községi választás megsemmisítése körül.* Híradó, 1923. szeptember 21., 2. p. Az e címmel összegyűjtött hírcsokor egyik darabja a kormányhoz közel álló Lidové noviny az új pozsonyi városi képviselő-testületről szóló cikkének ismertetése, interpretálása (esetleg idézőjelek nélküli citálása):

„A lezajlott községi választások után a régi 48 városi képviselő közül csak 19 tért vissza. Eszerint az új városi képviselőtestület legnagyobbbrészt új tagokból fog állani. Ez a körülmény azonban nem azt jelenti, hogy a városházára ezzel egyidejűleg új szellem fog bevonulni. Az új képviselet kevés szakembert tartalmaz, ki Pozsony szomorú gazdasági helyzetén segíteni tudna. Ezen kitével különösen a cseh-szlovák képviselőkre vonatkozik, kik között alig találunk jogászbembert. Ivánkán [a *Csehszlovák Nemzeti Demokrata Párthoz tartozó dr. Ivanka Milanon – F.T.G.*] kívül, kiről még nem tudni, benne marad-e a képviselőtestületben vagy sem, ott van még Szűcs dr. államvasúti tanácsos, a Szlovák Néppárt részéről. Ezzel szemben a zsidóknak négy, a németeknek és magyaroknak pláne hat jogászuk van.

A cseh-szlovákoknak van ugyan egy mérnökük, aki azonban a pénzügyi és közgazdasági ügyekben nem szakember.

A szakemberek hiánya mindinkább érezhető lesz, mert a városi tisztviselők és alkalmazottak 90 százaléka még ma is magyar és német nemzetiségű. Ezek az urak nagyon nehezen tudják megszokni az új viszonyokat, és még mindig a régi magyar szokás szerint önállóan – a városi képviselőtestület megkérdése nélkül – intézkednek.

Nemigen engedelmeskednek az osztályvezetők rendelkezéseinek, kik nem is hivatalnokok, hanem a városi tanács tagjai.

A választások után ez a szomorú állapot – ellenállás – sajnos – még inkább mutatkozni fog; hisz a községi testületből hiányoznak a cseh-szlovák szakemberek.

Az iskolakérdés szintén háttérbe szorult, ott sincs szakértőnk. A miniszter által kinevezett ötös bizottság nem biztosíték, hisz a múltban sem tudott eredményt előmutatni.

A cseh-szlovák pártok a képviselők választásakor óriási hibát követtek el. Nálunk a pártpolitikai szempont győzött a tudás, szakismeret és tapasztalat felett. A csehszlovák [sic!] képviselők jó pártpolitikusok, de a községi képviselőtestületbe hiányzik a szakismeretük és tapasztalatuk. Ezt a hiányt egyenylvű és megbízható hivatalnoki kar mellett talán nélkülözheti a községi képviselő, de ily fontos helyen, mint Pozsony, nem! – Pozsonyban nemcsak másnyelvű polgárokkal kell birkóznunk, hanem a megbízhatatlan, sokszor az állammal ellenséges viszonyban levő hivatalnoksereggel is. Felelősségteljes állásokra csakis a legjobb és legmegbízhatóbb emberek állítan-

zsidó pártot egyik csoportban sem szerepeltette); ebből a keresztényszocialisták 16 százalékot, a magyar kisgazdák 7 százalékot, a kormánytámogató magyar Csánki-párt – az agrár érdekelttségű Köztársasági Magyar Földműves Szövetség – pedig 1 százalékot.¹⁴ Az utóbbinak nem jutott mandátum.

A centralizmus szlovenszókói megrendülése azonban nem változtatta meg a közigazgatási szervek és a törvényhatóságok viszonyát. Bellai is csak két év múlva, néhány nappal a következő nemzetgyűlési választások előtt jelenti be, hogy a továbbiakban nem fog vétőjogával élni a törvényhatóság döntéseivel szemben. Ebben valószínűleg annak volt szerepe, hogy a zsupán egy konkrét ügy kapcsán a városnak adott igazat, nem a főjegyzőnek (aki szerinte túllépte a hatáskörét), s ez talán nem is az első ilyen eset volt; Bellai nyilatkozatának duzzogó hangja éppúgy ezt látszik igazolni, mint a hírlapi kommentár, amely szerint a főjegyzőt „Úgy látszik, csalódások érték felsőbb helyekről is”.¹⁵

A kommunista korszak hivatalos történetírása – főként a korábbi cseh politika ismét csak hivatalos szemléletét átvéve – a magyar kisebbségi politikát részben klerikális, részben dzsentroid-arisztokratikus, urambátyámista, reakciós politikának mi-

dók. A már elkövetett nagy hibát – de csak részben – azzal lehetne jóvátenni, ha a megválasztott képviselők komolyan betöltenék állásukat, nem úgy, mint a régiek, kik nem sokat törődtek a városi állapotokkal.”

Eddig a kivonat, illetve idézet, a továbbiakban a szerkesztőség rövid kommentárját olvashatjuk: „A Lidové noviny panaszaihoz csak [annyi] a megjegyzésünk, hogy kár mindig a városi tisztviselőkben keresni a bajok okát. Bizunk abban, hogy az őslakosság képviselői mindenkor résen lesznek és nem fogják különösen azt tűrni, hogy a város régi tisztviselőit politikai okokból vegzálják, vagy pláne elmozdítsák. Meggyőződésünk az, hogy a régi tisztviselők mindig jobban megfelelnek hivatásuknak, mint az idegenből idejött újak, akik a helyi viszonyokat természetesen nem ismerik és a lakosság zömének nyelvét sem értik.”

¹³ Az ellenzéki többségben a legtöbb szavazata – 14 – a keresztényszocialistáknak volt, utánuk következtek a kommunisták 7, majd a Néppárt 5 szavazattal, illetve három egyesült csehszlovák pártnak volt viszonylag sok, összesen 7 voksa. Lásd: *Az utolsó hét. – Polgármesterválasztás előtt.* Híradó, 1923. október 30., 4. p. (A *Pozsony város* című rovatban.) A kormány választási visszaélései miatt egyébként több ellenzéki párt is jogorvoslattal kívánt élni. Lásunk egy jellemző esetet: „[Szeptember] 16-án délután [tehát még a választás napján – F. T. G.] 4 órakor a pártok hivatalosan bejelentett megbízottjai Skalský Pozsony megyei főjegyzőnek mint választási főmegbízottnak elnökletével összeültek és az ellenzéki pártok jegyzőkönyvben kívánták megállapítani, hogy Pozsony város választói névjegyzéke meg van hamisítva és a választási igazolványokkal visszaélést üztek. Adatokkal támogatták ezen állításukat, amire Skalský szavazásra tette fel a kérdést. Amikor öt cseh párttal szemben hat ellenzéki párt választási megbízottja a hivatalos jegyzőkönyvi megállapítás mellett foglalt állást, akkor a hivatalos jegyzőkönyv felvételét megtagadta és az ülést feloszlatta.” A *pozsonyi választás.* Híradó, 1923. szeptember 18., 2. p.

¹⁴ *A megyei választások. – Hivatalos eredmények.* Híradó, 1923. október 3., [1.] p.

¹⁵ *Bellai főjegyző nem foglalkozik többé városi ügyekkel. A főjegyző takarodót fűj. – Csak az állami ügyek érdeklik.* Híradó, 1925. november 5., 2. p. (A *Pozsony város* című rovatban.)

nősítette. Valójában azonban a két tartósan működni tudó magyar¹⁶ ellenzéki párt, az Országos Keresztényszocialista Párt és a Magyar Nemzeti Párt „elődpártjai” a Tisza-érában a magyarországi politikai életben ellenzékben voltak,¹⁷ szellemi vezetőik pedig 1918 őszén a polgári demokratikus forradalom élén álló Nemzeti Tanács tagjai lettek. A Nyugat-Szlovenszko területére jutó keresztényszocialista szervezeteket megalakító Giesswein Sándor is, a Magyar Nemzeti Párt elődpártját képező Kisgazdapárt vezetője, Nagyatádi Szabó István is.

A pozsonyi magyarság körében az Országos Keresztényszocialista Párt hódított; ebben nagy szerepe volt a keresztényszocialista program időszerűségének, amely részben a világháború előtti évekbe nyúlik vissza. A pozsonyi, illetve a nyugat-szlovenszkoói keresztényszocialistákat az egyik forrás¹⁸ szerint maga Giesswein szervezte meg, a kelet-szlovenszkoókat pedig Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök; őt a háború előtt támadások érték azért, mert a közös haza érdekeinek védelmében és keresztényi megfontolásokból védte szlovák híveit. Annak idején ő fordította elsőként magyarra a reformkatolicizmust elindító *Rerum novarum* kezdetű pápai enciklikát. A korabeli szlovenszkoói magyar katolikusok körében átlátszó volt a szociális viszonyok reformok útján történő, keresztény szellemű átrendezésének programja, amelyet a radikális küzdelmek kiküszöbölésével akartak elérni, hiszen ott volt előtűnik a két forradalom példája, amelyek felfogásuk szerint csak a rombolásban értek el eredményeket. Szerepet játszott az OKP mellett történő felsorakozásban a terület katolikus többsége is (ráadásul Pozsonyban és környékén a katolikusok fölültreprezentáltak voltak). Végül – az eddigiekből is következően – a városban ez a magyar ellenzéki párt szerveződött meg. A korábbi, 1920-as választásokon az első, Komáromban szervezett Magyar Nemzeti Párt – betiltása miatt – nem indulhatott, a Szent-Ivány József vezette Országos Magyar Kisgazda és Földműves Párt működését pedig csak néhány héttel a választások előtt engedélyezték, ami szinte lehetetlenné tette

¹⁶ Az Országos Keresztényszocialista Párt ideológiája az őslakos-koncepció volt, ez a szerveződés összetételében, szavazóbázisában is tükrözött valamennyit a terület soknemzetiségű voltából, léteztek szlovák és német osztályra, és voltak ruszin, sőt román tagjai, illetve szavazói is, vezetőségében pedig szlovák katolikus papok is helyet kaptak. A magyar Kisgazdapárt, illetve az annak bázisán létrejött Magyar Nemzeti Párt sokáig szintén az őslakosság közös érdekeinek képviselőiben politizált, de választási szövetséget kívánt létrehozni a nemzeti szerveződésekkel.

¹⁷ A keresztényszocialisták közül a Giesswein Sándor körül csoportosulókról van szó. Giesswein a háború alatt nyíltan pacifista magatartást tanúsított, szót emelt az általános, egyenlő, titkos választójog bevezetése és a béke mellett, ott volt az 1917-ben megalakult választójogi blokkban, és támogatta a Tisza István lemondása után rövid ideig működő, a választójog kiterjesztésével kísérletező, Esterházy Móric vezette kormányt. Az 1918 februárjában a régi Néppártból és a keresztényszocialistákból létrejött Keresztény Szociális Néppárt demokratikus és szociális programot vallott a magáénak.

¹⁸ Angyal Béla: *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938*. Fórum Intézet–Lilium Aurum, Galánta–Dunaszerdahely, 2002 (Nostra Tempora, 6.), 262. p. (idézet Szüllő Géza egyik leveléből), illetve 43. p.

a szervezkedést. Így az OKP földművesek és liberális polgárok szavazatait is megkapta. (Egyébként nem volt kizárólagosan katolikus párt, tagságában protestánsok is voltak, sőt tudunk a magyar zsidók megnyerésére tett kísérletéről is.) Az OKP vezéreszméje tehát az őslakos-koncepció volt, azaz az eredeti, a cseh megszállás előtti, többnemzetiségű lakosság összefogása a prágai centralizmus ellen. Az 1925-ben a Kisgazdapártból és a Magyar Jogpártból megalakult Magyar Nemzeti Párt szintén e jelszóval indult neki a választásoknak, sőt, ennek vezetője, Szent-Ivány József kimondottan a kisebbségi blokk létrehozásában gondolkodott – s a kisebbségek között tartotta számon Szlovenszko legnagyobb politikai erejét, a Hlinka vezette Szlovák Néppárt szavazóit is. Sokan azt feltételezték, hogy e mögött valamiféle, a szlávok megosztását célzó magyar taktika állt, és valóban, lehetett ilyen szerepe is – esetleg inkább a budapesti politika szemszögéből –, én azonban nem vonnám kétségbe az őszinteségét. Egyrészt azért, mert – noha a magyarok 1918 előtt valószínűleg nem értették meg a szlovákkérdés (általában a kisebbségi kérdés) súlyát, jelentőségét, nem is volt előttük jó példa, a rosszat viszont (a franciát) a gyakorlatban lemásolták – az OKP vezetőségi tagjai részben a háború előtti Néppártnak voltak a tagjai vagy szimpatizánsai, amelynek felföldi szavazóbázisa éppen a szlovák területeken volt, s a benne részt vevő szlovák származású plébánosok azelőtt fontos szerepet vállaltak a szlovák falusi szövetkezetek szervezésében. Másrészt a magyar politizálók látták, hogy Prága egész Szlovenszko gyarmatosítani kívánja, s ez ellen csak összefogással lehet tenni valamit – ha lehet egyáltalán. Szlovenszko közös gazdasági érdekeit nagy szakértelemmel elemezte például a Magyar Jogpárt munkájának irányítója, Tarján Ödön losonci gyáros, aki utóbb a Magyar Nemzeti Párt gazdasági koncepciójának kidolgozója lett. A magyar politikusok egyébként nem győztek figyelmeztetni arra, hogy a kormánykoalíciót nem szabad a közakarát egyetlen letéteményesének tekinteni. Petrogalli Oszkár, a szövetkezett magyar ellenzéki pártok központi irodájának igazgatója, a Prágai Magyar Hírlap főszerkesztője mondta például a következőket az egyik pártgyűlésen: „A kormány és a többség állandóan azonosította magát az állammal és azt hirdették, hogy mindenki, aki szembehelyezkedik a kormánnyal, államellenes. Vigyázzanak, nehogy a nép tudatába menjen át ez a hamis axióma, s ne ítélkezék a nép úgy, hogy a kormányzati politikával szemben csak egyúttal az állammal szemben lehet eredményt elérni.”¹⁹

A parasztásra és a protestáns elitre épült Kisgazdapárt 1925-ös átszervezése után létrejött Magyar Nemzeti Pártban a Magyar Jogpárt révén a modern liberálisok, sőt a polgári radikálisok is szerepet vállaltak, természetesen azok is, akik szabadkőművesek voltak közülük. A Magyar Jogpártba beletartozott a városi magyar zsidó értelmiség és polgárság bizonyos hányada is. A helyzet sajátossága – és ez ellentmond a keresztényszocialistákat gyakran illető vádnak, mely szerint ők a klerikális reakció

¹⁹ *A magyar kisgazdapárt országos pártnapja Léván. Petrogalli Oszkár dr. beszéde. – Az új pártvezetés. – A pártprogram tárgyalása. Híradó, 1923. január 19., 3. p.*

képviselői lettek volna –, hogy a pozsonyi magyar – döntően tehát katolikus – polgárság az egyik fő forrásomat képező, közvéleményalakító lapját, a Híradót a szabadkőműves és a liberális elvek mellett nyíltan kiálló Arkauer István szerkesztette. Ő egyébként a Magyar Nemzeti Párt híve és tagja volt annak létrejötté után. Itt kell megemlítenem, hogy – amint arra Maléter Istvánról szóló tanulmányomban²⁰ rámutattam – a források földolgozatlansága folytán sok szlovákiai magyar közszereplőről él az a tévhit, hogy kormánytámogatók lettek volna, pusztán azért, mert nem vettek részt közvetlenül a magyar ellenzéki pártok munkájában, vagy mert ez nincs dokumentálva a közismert forrásokban. Így Peéry Rezső apjáról, a köztiszteletben álló dr. Limbacher Rezső orvosról is sokan azt feltételezték utóbb, hogy aktivista lett volna. Peéry egyik szép esszéjéből azonban fény derül arra, hogy az orvos kapcsolatban állt Szent-Ivány Józseffel, a kiscgazdák, majd a Magyar Nemzeti Párt vezérével; ez a kapcsolat valószínűleg éppen a tárgyalt korszakból ered, amikor is Szent-Iványék a párt szervezése folyamán keresték meg a pozsonyi polgárokat.²¹ A pozsonyi magyar polgárság szellemét nem lehet tehát leírni a még nemrégiben is sűrűn hangoztatott sztereotípiák alapján, még akkor sem, hogyha sokuk magatartása sokat változhatott a húszas-harmincas években. Az 1925-ös választásokhoz közeledve a Híradóban is lépten-nyomon találunk közvetlen utalásokat arra, hogy a lap körüli erők – és nyilván az olvasógárda is – a demokrácia eszméjébe vetett hittel bírálták a cseh kormányoknak a saját demokráciájukra való hivatkozását: „A demokrácia államát kívánjuk mi is, amelynek fundamentumát a polgárok egyenlő jogai és kötelességei alkotják. Minden polgárnak egyenlő jogát hirdetjük a munkához és a boldoguláshoz: de a leg-hangosabb demokrata apostolok tegyék a szívükre a kezeiket és számoljanak be arról,

²⁰ *Maléter István és a balítéletek.* In Filep Tamás Gusztáv: *A hagyomány felemelt töre. Válogatott és új esszék, tanulmányok az 1918–1945 közötti (cseh)szlovákiai magyar kultúráról.* Ister, Budapest 2003, 25–118. p.

²¹ „Szent-Iványt apám házában ismertem meg. Ízes szavú, jovialis, megnyerő ember benyomását keltette. Megjelenése és légköre inkább jómódú felföldi nagypolgárra vallott. Később líptószentiváni udvarházában környékbeli magyar birtokos urak között láttam viszont egy vadászvacsorán, ahol a hangos és víg társaságban feltűnően komolyan, elmélázónak mutatkozott, mint aki elvágyódik környezetéből.

Szelleme évekig érezte szerencsés hatását. Pártja a magyarországi Kiscgazda Párttal állt kapcsolatban. A szabadelvűbb, józanabb politikai gondolkodás és gyakorlat, a tolerancia és a kritikus szemlélet kapott hangsúlyt és lehetőséget tevékenységében. A modern magyar újságírás igényeit az ő segítségével érvényesítette Prágában barátja és bizalmas embere: a kiválóan tehetséges Dzurányi László. A realista szellemű irodalom türelmes és szabad szellemű patrónust tisztelhet benne egy ideig.” Peéry Rezső: *Utószó két szlovenszói évtizedhez (1918–1938).* In uő: *Requiem egy országrészért.* München 1975 (Aurora Kiskönyvek 7.), 75–76. p. Az írás az alábbi kötetben is olvasható: Peéry Rezső: *A végzet bábjátéka, avagy Peremmagyarok az idő sodrában.* Válogatta, közzéteszi, a szöveget gondozta, továbbá az utószót, a jegyzeteket és a névmagyarázatokot írta: Filep Tamás Gusztáv és Tóth László. Kalligram, Pozsony 1994 (Peéry Rezső válogatott írásai [I.] (159–204. p.).

mit valósítottak meg a demokrácia lényegéből? Hogy cseh, morva és szlovák munkás elhelyezkedik bárhol és bármilyen munkaalkalomban, ezt tapasztaljuk. De ellenpróbát kérünk és látunk-e magyar munkást ezen nemzetek területén munkához jutni?” A cikkíró – a lap főszerkesztője – azt teszi szóvá, hogy a kormánypártok monopolizálják a demokrácia jelszavát, s „más pártokat a demokrácia hiányával vádolva stigmatizálni töreksenek”. A „forradalmi demokrácia rombolása” az ancien régime ellen így csúszott át a demokráciából a demagógiába, a kormányok voltaképpeni célja pedig a (homogén) nemzetállam megteremtése.²²

A magyar ellenzéki pártok a kommunista korszakban alkotott, de a húszas–harmincas évek nemzedéki polémiáinak baloldali érvelésére is támaszkodó értékítéletek nyomán kialakult közvélekedés szerint a cseh kormányokkal szemben sérelmi politikát folytattak. Ebből annyi mindenképpen igaz, hogy a kisebbségnek tartós sérelmei voltak, amelyeknek fölloldására a kormányzatok semmiféle szándékot nem tanúsítottak. Ezek közül a legfontosabbak, illetve a magyar ellenzék által a legtöbbet emlegetettek:

- a köztársaságban végrehajtott földreform, amelyből a magyar parasztokat nagyrészt kizárták, s amely nincstelenné, földönfutókká tette az uradalmi cselédeket (amiért aztán magyar munkásvezér is kénytelen volt a földreform ellen nyilatkozni a Híradóban, s a földbirtokosokkal való együttműködésre felszólítani eszmetársait);
- a kíméletlen sajtócenzúra;
- az illetőségi jogból eredő problémák;
- az 1923-as diktatórikus rendelkezés, mely az alkotmány, a kormány, sőt a kormánytisztviselők bírálatait is rendőri ügyvé minősítette, s amellyel a magyar ellenzékiek, így a pozsonyi Híradó cikkírói is szabadelvű érvrendszert szegtek szembe;
- az öslakosság kizorítása a hivatalokból, állami állásokból;
- az adóprés.

E tanulmány írásához a pozsonyi magyar közvéleményt formáló Híradó című napilapot használtam föl fő helyi forrásomként, először tehát nézzük röviden a sajtó állapotát: Csehszlovákiában 1922. június 26-ig működött az előzetes cenzúra, majd a lapelkobzási eljárás lépett életbe „a régi osztrák bűnvádi perrendtartás alapján”. A hatóságok nem pusztán a magyar, illetve a kisebbségi lapokkal szemben léptek föl, hanem általában az ellenzéki sajtóval szemben, az egész országban. Steier Lajos szerint például 1922 második félévében a köztársaság területén 1841 lapelkobzásra került sor, Olay Ferenc pedig 1523, 1927. január 1. és október 1. között megtörtént esetről beszél. Flachbarth Ernő szerint a cseh ellenzéki újságok a következőképpen reagáltak a cenzúra akcióira: „Némelyik lap az elkobzott rész helyén egy kétfejű sast nyomat, hogy emlékeztessen a régi osztrák rendszerre, amely hasonlóan járt el a neki

²² (a) [Arkauer István]: *Demokrácia és demagógia*. Híradó, 1924. július 4., [1.] p.

nem tetsző lapokkal. A másik maliciából az alkotmánylevélnek azt a szakaszát idézi, amely a sajtószabadságról szól.²³

A magyar kisebbség sérelmei közül a földreformot emlegettem elsőként. A magyar ellenzéki sajtóban nem találkoztam olyan közleménnyel, amely az ezt tartalmazó törvényt kárhóztatta volna, mindegyik erről szóló publikáció annak *jellegét* bírálta. Köztudott volt, hogy a magyaroktól elvett földeket a kormányhoz hű elemek, főként legionisták, illetve szlovák telepesek kapták meg, s hogy az ezzel kapcsolatos kormányzati érvelésben szerepet kapott az a hivatkozás, hogy a határon nemzethű elemeknek kell élniük. E szempont kitüntetett szerepét utóbb Ferdinand Peroutka, a legműveltebbnek tartott cseh publicista, a kormányhoz közel álló Lidové noviny politikai cikkírója, a Pritomnost' című hetilap szerkesztője sem tagadta,²⁴ Josef Pekař, a magát empirikus-pozitívista historiográfusnak tartó s a csehszlovák államideológiát bíráló katolikus történész pedig könyvében bizonyította be az egész akció mögött húzódó történelmi érvelés abszurditását cseh–német vonatkozásban. Egyébként

²³ (Fl.) [Flachbarth Ernő]: *A sajtószabadság Cseh-Szlovákiában*. Prágai Magyar Hírlap, 1922. július 23., [1.] p.

²⁴ A földreformnak az 1925-ös választások előtti állapotáról így számol be a Híradó: „A földhivatal ellen oldalról – a kormány pártjai köréből is – felhangzó súlyos támadások ellenére, melyek után mindenki a földhivatal teljes likvidálását várta, a kormány új földreformot tervez, és ha hinni lehet az előzetes híreknek, ez a reform azután a politikai visszaélések legtágabb terét nyithatja meg.

A földreform nem vallott célja, amiből később azután nem is csináltak titkot, a német és magyar nagybirtok elnemzetietlenítése volt. Egy reformnak – és hozzá olyan fontos reformnak, mint a birtokok helyes megosztása – átjátszása politikai pártok kezére, végeredményében elégtelenséget szült nemcsak a birtokukból kibecsült birtokosok és a földönfutóvá tett gazdasági cselédek és munkások körében, hanem magukban a nemzetekben is, amelyek birtokállománya, tehát gazdasági létének alapja tolódot át más nemzetiség kezére.

A mód pedig, ahogyan ez eddig történt, hogy a földreformot politikai agitáció eszközüvé súlyosították le, hogy büntetlenül és megtorlás nélkül legyen szabad hirdetni gyűléseken, falvakon, sajtóban, közigazgatási hivatalokban azt az elvet, hogy [a] földszerzés előfeltétele a kormánytámogatás, felülhaladt minden képzeletet és állandóan a Balkánt juttatta eszünkbe.

Másutt is történtek erőszakos föld-kisajátítások, de az elnyomott nemzeti kisebbségek ez a sérelme mindig keserűen bosszulta meg magát. Gondoljunk csak Posenre és a poroszok lengyelpolitikájára, Bismarck kíméletlen eszközeire. Nem annak a levét issza ma egész Németország? Politikusaink, akik a köztársaság kormányrúdjánál állanak, könnyen felejtnek és keveset tanulnak. Azt hiszik, ha a német és magyar nagybirtokot elaprózzák és azokon kiépítik előőrseik sűrű hálózatát és nemzetiségük védelmi frontját, akkor megerősítették nemzetük gazdasági és etnikai alapjait. Ez azért tévedés, mert nem számolnak a nemzeti vagyonától megfosztott nemzetek proletariátusának kitenyészésével és annak súlyos gazdasági és szociális következményeivel.

A földreform politikai tendenciáinak likvidálásával és kiküszöbölésével azonban, úgy látszik, nem foglalkozik kormányunk, hanem a földbirtok-politika terén nacionalista irányban újabb lépéseket tervez, az új földreformmal. Ennek a lényegét abban lehet összefoglalni, hogy a kormány meg akarja szerezni a törvényes felhatalmazást a kisebb birtokok kisajátítására is. Ez a végrehajtás mai

a kisebbségeket sújtó összes törvény kapcsán mindig a magyar irredentizmus vádját röppentették föl a kormánykoalíció részéről az ellenzéki érvekkel szemben; így történt ez a földreform kapcsán és a hagyományos megerrendszer átalakítása idején is.²⁵ A földkérdés kisebbségellenes kezelését meglehetősen pontossággal fejezi ki az az eset, amikor „Egy rozsnyói borbély tévedésből egyszerre két adókiivetést kapott, melyek közül az egyik Pál István nevére 180 koronáról, a másik pedig Štefan Pál nevére 100 koronáról szolt”.²⁶ Arra, hogy a földreformnak, illetve a paraszti elnyomorodásnak Pozsony városára közvetlen hatása lehetett, Balogh Edgár egyik nevezetes, 1934-ből származó írásából is fény derül: a munkát kereső – következésképpen szociális támogatásra szoruló – földnélküli parasztok, kisiparosok, proletarizálódó népelemek egyre nagyobb teret foglaltak el a külvárosokban.²⁷

módszereinek formanyelvén annyit jelent, hogy a középbirtokot és a törpebirtokot is meg lehet támadni, ha azt politikai érdekek kívánják. Míg a földreform eredeti rendeltetésének és céljának azt szánták, hogy megtörjék a nagybirtokok erejét és elaprózzák a birtokokat, hogy így az uralkodó nemzet kezébe kerüljenek, az új reform is látszat szerint ezzel rokon célt szolgál, de ellentétes módon: a kisebb birtokok egyesítésével. Eddig a törvény szelleme és betűi ellenére a nagybirtokokból maradókbirtokokat alkottak politikai érdek jutalmazására, a jövőben ezeket kisbirtokok kisajátításával a termelés fokozásának örve alatt nagybirtokokká változtathatják át. Hogy a kisa-játítandó kis- és törpebirtokok német és magyar tulajdonok lesznek, azt talán külön ne is hangsúlyozzuk.” (a) [Arkauer István]: *A földreform reformja*. Híradó, 1925. szeptember 10., [1.] p.

²⁵ Szlovenszón 1922. december 31-től szüntették meg a korábbi megerrendszert, „a régi ideológia” elleni küzdelem jegyében, s másnapról lépett életbe az új közigazgatási reform, amelynek értelmében a 19 megye helyett 6 nagyzsupát hoztak létre (amelyek határait úgy alakították ki, hogy a magyarok mindenütt kisebbségben legyenek).

²⁶ *Az egységes magyar párt jegyében. Szent-Ivány József zászlóbotása Tornalján. – A Kisgazdapárt követi vezérét. – Országos mozgalom indul a jövedelemadó ellen. – A földreform Gömörben*. Híradó, 1925. március 29., 3. p.

²⁷ Ennek elméletileg a város részleges magyarosodása okán magyar szempontból egyébként még pozitív hatása is lehetett volna, ha az így betelepülők jogokat kaptak volna, s ha a második világháború után a hatalom nem hajtja végre következetes magyartalanítási programját. Balogh Edgár így ír erről: „Aki nem a merev statisztikai számoszlopok szerint ítél, hanem az élet dinamikus valóságát és mozgásirányait nézi, az régen tudja, hogy Pozsony magyar lakossága nem csökken, hanem növekszik. Aki a perc keresztmetszetében akarja megfogni a nemzetiségi viszonyokat, talán kimutathatja, hogy cseh és szlovák ennyi, német annyi, magyar pedig csak ekkora százalék. Annyi bizonyos, hogy a cseh–morva történelmi országokból és részben Szlovenszko szlovák vidékeiről és városaiól is megindult nagymértékű hivatalnok-bevándorlás, valamint fináncok, rendőrök, vasutasok és részben üzemi előmunkások betelepítése rendkívüli módon eltolhatta a nemzetiségi arányokat, de az is bizonyos, hogy a csallóközi és mátyusföldi magyar falvak tönkremenő kisiparossága, földművelése és munkanélküli szegénysége is Pozsony felé gravitál, ide urbanizálódik. Szakembernek pedig nem lehet titok, hogy a természetes népvándorlás elemi áradatában maradandóbb törvényszerűségnek van szerepe, mint a polgári, nevezetesen közigazgatási rétegek és foglalkozások irányított telepítési politikájában.

A kisalföldi magyarság beköltözése merőben új demográfiai jelenség. Pozsonynak ugyan az államfordulatkor már erősen magyar jellege volt, de magának a lakosságnak, a dolgozók népi

A Szövetséges és Társult Főhatalmak Csehszlovákiával kötött szerződése 3. cikke első bekezdése a következőket tartalmazta a volt magyar állampolgárok új állampolgárságával kapcsolatban: „Az alább említett Szerződések különös rendelkezéseinek fenntartásával Cseh-Szlovákország cseh-szlovák állampolgároknak ismeri el jogérvényesen és mindennemű alaktság nélkül mindazokat a német, osztrák vagy magyar állampolgárokat, akiknek az eset körülményei szerint állandó lakóhelyük vagy illetőségük (pertinenz, Heimatsrecht) a jelen Szerződés életbelépésének idejében olyan területen van, amelyet a Németországgal, illetőleg Ausztriával vagy Magyarországgal kötött Szerződések értelmében, vagy pedig ezeknek az ügyeknek szabályozása céljából kötött minden más Szerződésben Cseh-Szlovákország részét alkotó területnek ismertek el vagy fognak elismerni.” A 4. cikk első bekezdése szerint jár az állampolgárság azoknak is, akik e területeken születtek és olyan szülőktől származnak, akikre az előző cikk vonatkozik, még akkor is, ha „nekik maguknak a jelen Szerződés életbelépésének idejében nincs is ott az állandó lakóhelyük vagy az eset körülményei szerint az illetőségük”.²⁸ A trianoni szerződés 62. cikke viszont azt mondja ki, hogy mindazok, akik a Szerb–Horvát–Szlovén vagy a Cseh–Szlovák Államhoz csatolt területen 1910. január 1-je után szereztek illetőséget, csak akkor lesznek ezeknek az új államoknak a polgárai, ha ezektől az államoktól „erre engedélyt nyernek”. Azok tehát, akik 1910. január 1-je után szereztek illetőséget a későbbi Szlovenszko területén, és az említett engedélyt nem kérték, illetve nem kapták meg, azok annak az államnak a polgárai, amelyik a főhatalmat gyakorolja ott, „ahol az illetőknek azelőtt volt illetőségük”. Az illetőségi joggal kapcsolatos procedurák megértéséhez azt kell tudni, hogy a magyar törvények annak idején nem tették kötelezővé a helyi lakosoknak a község kötelékébe való forma szerinti fölvételét, a helyi illetőséget a magyar időkben csak négy évi helybenlakáshoz és a község adóterheihez való egyszeri hozzájáruláshoz kötötték. A csehszlovák törvényhozásnak az illetőség és állampolgárság megállapításáról szóló, 1920. április 9-én kelt 236. sz. törvénye és a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság két döntvénye nyomán azonban olyan jogi gyakorlat alakult ki, amelyik egyrészt négy évi folyamatos adófizetéshez kötötte az illetőséget, másrészt nem ismerte el – visszaható jelleggel – annak automatikus megszerzhetőségét. Szlovenszko-ban ez

többségének nem volt magyar jellege. Ma a fordítottját tapasztaljuk: a város hivatalos élete, nyilvános reprezentációja mindinkább cseh–szlovák–német–zsidó jelleget ölt, a valamikor volt magyar uralomnak hovatovább alig van már nyoma, de egyre feltűnőbb a tömegek növekvő magyarjellege s a perifériák részleges elmagyarosodása.” Balogh Edgár: *Elhalhat-e a magyar szó Pozsonyban?* In uő: *Duna-völgyi párbeszéd. Cikkek, tanulmányok, dokumentumok 1929–1972.* Válogatta, az előszót és a jegyzeteket írta: Sándor László. Szépirodalmi, Budapest 1974, 79–80. p.

²⁸ *A Szövetséges és Társult Főhatalmak, valamint a Cseh-Szlovákország között 1919. szept. 10-én Saint-Germain-en-Laye-ben kötött szerződés.* In *A Szövetséges és Társult Főhatalmak szerződésai Ausztriával, Cseho-Szlovákiával, Jugoszláviával, Lengyelországgal, Magyarországgal és Romániával a nemzeti kisebbségek védelmére. 1919–1920.* Magyar Külügyi Társaság, Budapest, 1921 (A Magyar Külügyi Társaság kiadványai. Népszövetségi osztály. 6.), 16–17. p.

az egyik durva becslés szerint százezer embert érintett, és tragikus következményei lehettek, hiszen az illetőségi jog az állampolgárság feltétele volt, így a munkavállaláshoz is nélkülözhetetlenné vált, de a gyerekeknek az iskolákba való beíratásához is igazolni kellett a helyi illetőséget.²⁹ A hatóságok azokkal szemben alkalmazták a törvény szankcióját, akik a terhükre voltak, így például a magyarok közül főképp a szövetkezett ellenzéki pártok tagjait sújtották vele. Ennek segítségével tudták elűzni az országból – éppen 1925-ben – például a keresztényszocialista Körmendy-Ékes Lajost, a magyar ellenzék legjobb debatterét, de így fosztották meg mandátumától a szociáldemokrata Surányi Lajost és a kommunista Nagy Gyulát is, aki ekkor már több mint húsz éve lakott Pozsonyban, s négy héttel azután, hogy megkapta a határozatot: el kell hagynia a köztársaságot, szívrohamot kapott és meghalt. Felesége megelőzte őt – ő két héttel a határozat kézhezvétele után halt meg.³⁰ Nem véletlen, hogy a magyar ellenzék véleménye szerint „Szlovenszkon kétféle őslakos van: az egyik fajta az, akinek elvették az állampolgárságát, a másik pedig – akinek el fogják venni”.³¹ A hatóságok egyébként jól szervezett titkosrendőrségre és kiterjedt spiclirendszerre

²⁹ „Állampolgárság nélkül nincsenek közjogaink, nem gyakorolhatjuk a választói jogokat, újabban ezt követelik meg az iparegedélyhez, a kereskedelem gyakorlásához, nem is beszélve a közhivatali pályákról, a tanári és tanítói hivatásról, de a szabad pályák nagy részében: az orvosi, ügyvédi, mérnöki pályákon, sőt a művészi vagy a színi pályán működőktől is állampolgárságot kívánnak hivatásuk szabad gyakorlásához, és mert az illetőség igazolása előfeltétele az útlevelnek, a házassági kihirdetésnek, e nélkül mozogni, sőt házasságot kötni sem lehet, egyes helyeken pedig már a munkástól is illetőséget követelnek.” *Az illetőség jogvitája Szlovenszko és Ruszinszkoiban. Petrogalli Oszkár dr. ügyvéd, a Prágai Magyar Hírlap főszerkesztője, Dérer Iván dr. ügyvéd, nemzetgyűlési képviselő és Kamrás József dr. komáromi ügyvéd vonatkozó jogi fejtegetéseivel és Komárom városnak a köztársaság elnökéhez intézett feliratával.* Szerkesztette Alapy Gyula. Komáromi Lapok, Komárom 1924, 5. p. (Alapy többször értekezett e kérdésről a Híradóban is.)

³⁰ *Az állampolgársági front új halottja. Nagy Gyula volt kommunista képviselőt a halálba kergette az illetőségi hajszó. – Kiutasították – szívizélhűdést kapott. Egy család pusztulása.* Kassai Napló, 1925. május 15., 2. p. (Nagy Gyula egyébként eredetileg szociáldemokrata listán lett nemzetgyűlési képviselő, utóbb csatlakozott a radikális szárnyhoz. A földmunkás-mozgalomban töltött be fontos szerepet.)

³¹ *Egy tanítócsalád tragédiája.* Prágai Magyar Hírlap, 1923. május 20., 7. p. Ez az állítás, mely egy vicc nyomán vált szállóigévé, nyilván túlzó, a törvényt Szlovenszkon ismereteink szerint döntő módon a magyar ellenzékkel szemben érvényesítették. Az idézett cikk egyébként a gálszécsi izraelita népiskola tanítójának kálváriáját írta le; a pozsonyi törvényhatósági bizottságban is elhangzott olyan felszólalás, amely szerint Árva megyei szlovákokra is lesújtott a törvény, míg boszniai bevándoroltak megkapták az állampolgárságot. A probléma kezelésének abszurditását a képviselőtestületi tagok, úgy tűnik föl, egységesen elismerték: német, zsidó, keresztényszocialista, néppárti, szociáldemokrata hozzászólók egyaránt fölháborodásuknak adtak hangot, sőt egy – Beneš pártjához tartozó – cseh nemzetiszocialista is hasonló értelemben szólalt föl. Lásd: *A közgyűlés első napja. A színházkérdés. – A képviselőtestület és az illetőségi ügyek.* Híradó, 1924. május 13., 3. p. (A *Pozsony város* című rovatban.)

támaszkodhattak,³² és főleg kezdetben sűrűn alkalmazták az internálást (a megszállás, illetve az 1919-es felvidéki hadjárat idején, mint utaltam rá, számtalan embert hurcoltak el, de tucatszámra tartóztatták le például Szlovenszko-szerte az 1920-as választások előtt is a magyar ellenzékí aktivistákat³³). A följelentés, a személykövetés a rendszer védelmének állandó eszközei voltak.³⁴ Ezt az állapotot s a magyar politikust is jellemzi egy éppen Pozsonyban lejátszódott kis történet, melyről szintén a Híradóban olvashatunk: Petrogalli Oszkár, ha Pozsonyban járt, fölment a lap szerkesztőségébe. Minden lépését követték; ő, aki átesett már az illvai internáláson, rendelkezett bizonyos, a nyomában loholó ügynökök azonosítására szolgáló módszerrel. Egy alkalommal, kutyának való időben, mielőtt betért volna a szerkesztőségbe vezető kapun, visszalépett a személykövetőhöz.

„– Nézze – mondotta neki –, én most jó egy óra hosszat leszek itt. Ne fagyoskodjék az utcán. Menjen közben kávéházba. Innen majd ide meg ide megyek...”³⁵

Éppen ő volt az egyébként, aki pontosan leírta a csehszlovákiai választási rendszer visszasságait, úgy, hogy közben sem a demokrácia létjogosultságát nem vitatta, sem a magyarországi rendszer negatívumait nem próbálta takargatni. Például az egyik, az 1923-as megyei választások kapcsán papírra vetett vezércikkében:

„Beneš külügyminiszter úr megszokás nélkül hirdeti a külföldön a köztársaságnak demokratikus berendezkedését és mellét verdesve állítja, hogy a cseh-szlovák kormányzat mindig és mindenütt demokratikus. Ennek bizonyosságára bemutatja a köztársaság törvényeit, így a választói jogot szabályozó törvényt, reámutat a köztársaság alkotmányát ismertető közleményeiben, hogy a közigazgatást annak minden formában autonóm, a legdemokratikusabb választójog alapján megalkotott testületek

³² A rendőri jelentésekből például nagy vonalakban rekonstruálható a magyar kisebbségi pártpolitika, beleértve a titkos vezetőségi üléseket és a belső harcokat is; Angyal Béla egyik fő forrásaként használta ezeket főntebb hivatkozott könyvében.

³³ A választások után magyar küldöttség kereste föl ügyükben Vavro Šrobárt: „Šrobár miniszter tüntető szívéllyességgel fogadta a deputációt. Kifejtette, hogy katonai összeesküvésről van szó a vádban, a bírói eljárásnak nem vághat elébe, azonban a maga hatáskörében mindent el fog követni, hogy a letartóztatottak mostani helyzetében megfelelő javulás álljon be.” *Magyar képviselők küldöttsége Šrobár miniszternél. Az illvai letartóztatottak ügyének elintézését sürgették. – Dr. Körmندی-Ékes Lajos volt a szószóló.* Kassai Napló, 1920. május 15., [1.] p.

³⁴ Nem mellékes a belügy fejlesztése szempontjából, hogy milyen alapon folyt az autonóm testületek rendőrségeinek államosítása: „A szlovenszkoí rendőrséget Kassa, Pozsony, Losonc, Rimaszombat, Korompa, Párkány, Komárom stb. városokban államosították, ott, ahol a kisebbségi nemzet van túlsúlyban. Még csak véletlenül se szerveztek olyan városban államrendőrséget, ahol a magyar lakosság százaléka alacsony, vagy pedig magyar egyáltalán nem lakik. A magyarlakta városokban az államrendőrség igrkezett is megfelelni a hozzá fűzött bizalomnak. A betiltott és szétvert népgyűlésektől az összeesküvések naponkénti felfedezéséig híven követi kitűzött célját.” Stb. (x): *Államrendőr – rendőrállam.* Prágai Magyar Hírlap, 1924. július 15., [1.] p.

³⁵ (xy): *Visszaemlékezés Petrogalli Oszkár-ra.* Híradó, 1925. február 10., 2. p.

intézik és ellenőrzik. Mint a demokrácia fölkelet apostola támad rá azokra az országokra, amelyek iránt haraggal van eltelve. Így megbélyegzi Magyarországot s hirdeti, hogy otthon reakciós kormányzat áll fenn. Különösen hivatkozik arra, hogy Magyarországának választói joga reakciós. Igaza van, a mi demokratikus felfogásunk szerint is, a magyar választói jog nem igazságos és nem felel meg a mai kor szellemének. Elismerjük azt is, hogy a köztársaságnak választói joga tényleg általános és a választási eljárás szabályozása kifogástalan. Nem rekrimináljuk ez alkalommal, hogy a kerületek megalkotásánál kijátszották a szavazatok egyenlőségét, mert Szlovenszón majdnem két magyar szavazatot annyit számít, mint egy szlovák szavazatot.³⁶ De kérjük, hogy Beneš doktor miért ismerteti a törvénynek csak azokat a rendelkezéseit, amelyek tényleg demokratikusak és miért hallgatja el azokat a rendelkezéseket, amelyek demokratikus intézkedéseket kijátszák és meghamisítják? Miért nem mutatja be azokat a mankókat, amelyeknek segítségével itt csoszogva-nyögve botorkál a demokrácia, mert járni nem tud. Kell-e nagyobb cinizmus, mint odakényszeríteni az egész népet a szavazási urnához,³⁷ felszólítani a népet, hogy fejezze ki akarátát, és azután félrelökni ezt a népakaratot s azt teljesen ignorálni.³⁸ Petrogalli rámutatott arra, hogy a törvény világosan tiltja a politikai vélemény megformálását a megyei bizottságok számára, ez pedig azonos a kritika elfojtásával, másrészt a forradalmi nemzetgyűlés följosítottta a kormányokat arra, hogy a megyei bizottságok tagjainak egyharmadát ők nevezzék ki. Ezzel a jogával a kormány 1940-ig kívánt élni. Mindez garantálta azt, hogy az ellenzéki győzelem ne befolyásolhassa a „közizagzatás menetét”.

A megszorításokat, a diszkriminációkat a pozsonyi megyegyűlés is megtapasztalta; egy későbbi eset arról tanúskodik, hogy a megyeházán a magyar nyelv használatának jogát egyszerűen megszüntették. A Híradó tudósítása szerint³⁹ a megnagyobbított megyének 728 958 lakosából 219 965 volt magyar, ez 30,17 százalékot tett ki. Noha törvény tette kötelezővé a kisebbségi nyelvek hivatalos használatát azokon a helyeken, illetve azokban a bírósági járásokban, ahol az illető kisebbséghez tartozó lakosok száma elérte az összlakosság 20 százalékát, a megye hivatalos közlönyében egy szó sem szerepelt magyarul, a tárgysorozatot sem adták ki ezen a nyelven, a gyűlésen előadott jelentéseket pedig nem fordították le magyarra.

³⁶ Érthetőbben: a választókerületek határait úgy jelölték ki, hogy a magyarlakta területeken lényegesen több szavazatot kellett egy képviselői mandátumhoz, mint egyebütt. Ez a „választási geometria”, ezért érvelhettek a magyar képviselők Prágában úgy, hogy ők az igazi megtestesítői a népfeltség elvének, hiszen ők bírják a legtöbb választó bizalmát.

³⁷ A Csehszlovák Köztársaságban a választói jog nem pusztán általános, hanem kötelező jellegű is volt, a választásokról való távolmaradást pedig a törvény szankcionálta.

³⁸ (p.) [Petrogalli Oszkár]: *Mankón járó demokrácia*. Prágai Magyar Hírlap, 1923. november 7., [1.] p.

³⁹ *A pozsonyi megyeházán a magyar nyelvnek nincs joga. Hogyan nyilvánult meg a „demokratikus egyenlőség” a megyegyűlésen? – Szüllő Géza dr. erélyes tiltakozása*. Híradó, 1925. május 19., 2. p.

Az ellenzéki képviselők elnémitására a többséget képviselő elnök két eszközt is alkalmazhatott: vagy *nem adott szót nekik*, vagy *megvonta tőlük a szót*. Amikor Szüllő Géza fölszólalt a magyar nyelv használata érdekében, Bella Metód zsupán szavazásra bocsátotta a kérdést, s a magyar javaslatot a többség – beleértve ezúttal a kommunis-tákat is – leszavazta; szavazással döntöttek tehát egy „törvényen alapuló kötelezettség” ügyében.

A rendtörvény bevezetése kapcsán a Híradó megszólaltatott több, különböző pártállású magyar politikust.⁴⁰ Majdnem mindegyikük nyilatkozatát megcenzúrázták, a főttebb említett Nagy Gyuláénak például több mint az egyharmadát törölték, amint a lapban a kiiktatott szövegrészek helyén lévő fehér foltok bizonyítják. Csak a Petrogalli válasza sértetlen, abban ugyanis eleve ott szerepel: mivel nem tudja, hogy mire sorai megjelennek, a rendtörvény életbe lépett-e már (annak időpontjáig egyébként még egy hét volt hátra a szerkesztőség megjegyzése szerint), kénytelen úgy fogalmazni, mintha az már érvényben volna; így tartózkodnia kell az érdemi bírálatról. A törvény lényegéről azonban elég idéznünk a Híradó szerkesztőségi – vezércikkbe foglalt – álláspontjának egy részét:

„Egy ízben kimutattuk már, hogy a mindenkori kormányok sorozatos hibáinak és bűneinek következménye az az állapot, amelyből a mostani kormány másképp, mint ennek a drákói törvénynek segítségével nem vél kilábolhatni. [...]

A törvény rendeltetéséről egy a kormányhoz közel álló lapban az a magyarázat jelent meg, kvázi »vigasz«-képpen, hogy a törvény nem kivételes jellegű, hanem kiegészít eddig is fennálló rendelkezéseket, hogy ezzel az eddigi rendszer megrendíthetetlen voltát dokumentálja.

Amit ez a magyarázat mentségül hoz fel, az valójában magában foglalja a törvény elitélő bírálatát, mert a fokozott szigor, amelyet a szabad véleménynyilvánítással szemben ezentúl majd nem kivételesen – vagyis meghatározott rövidebb időn át –, hanem állandóan fognak alkalmazni, semmiképpen nem egyeztethető össze azzal a demokráciával, haladással és humanizmussal, amelyet az alkotmánytörvény mint követendő elveket előír.

De menjünk tovább. A cseh-szlovák államnak, mint forradalom révén keletkezett új alakulatnak természetszerűen nem lehet történeti, hanem csak írott alkotmánya, amely, mint minden emberi mű, szintén nem nélkülözheti a fogyatékoságot és amelynek a változó idők követelményeinek megfelelően idővel módosulnia is kell, mert különben értéktelen papírosalkotmánnyá válik. Az új törvény pedig már ab ovo elejét veszi minden módosítás lehetőségének, mert fokozottan védi az alkotmányt és az ezzel természetszerűen szervesen összefüggő államformát úgy, hogy bizonyára ezeknek bírálatától is vissza fog bárki riadni, nehogy valamely államellenes cselekményben lássék ludasnak. Mert ne feledjük el, vajmi nehéz, sőt néha lehetetlen is

⁴⁰ *Ellenzéki nyilatkozatok – a köztársaság-védelmi törvényről. – A Híradó hűsvéti körkérdése. Híradó, 1923. április 1., 3–5. p.*

megállapítani, meddig terjed a bírálathatára. A judikatúra e tekintetben majdnem mindenütt ingadozó, és csak kissé szűkebb látókör és némi elfogultság kell ahhoz, hogy a jogos bírálathoz megkonstruálják az igaztást.

Ugyanez áll a hatóságokra vonatkozólag is, amelyeket a törvény szintén fokozottabban védelemben kíván részesíteni. Pedig a hatósági személyek nyílt bírálata és esetleges visszaéléseinek feltárása a legbiztosabb és sehol sem üldözött módja annak, hogy a hatóságok és ezzel az állam tekintélyét is megóvják.

Ha el is tekintünk tehát attól a lelezett éltől, amellyel a törvény bír és amely többek között a kisebbségek ellen is irányul, és ha el is tekintünk attól, hogy most mélyen hallgatnak azok a belföldi és bécsi sajtóorgánumok [az utalás a magyar emigráció lapjaira és a csehszlovákiai kormánytámogató magyar, részben szintén magyarországi emigránsok által szerkesztett lapokra vonatkozik – F. T. G.], amelyek a hasonló természetű külföldi »rend«-törvényekkel kapcsolatban az egész világot telelármázták a »demokrácia« ellen készül merénylet borzalmasságaival; a most felhozottak alapján megállapíthatjuk, hogy az új törvény legkevésbé fogja szolgálni azokat az érdekeket, amelyek szolgálatára – mint hirdetik – hivatva lesz, és ezek – az állam érdekei.⁴¹ Azt, hogy a koalíció mennyire fontosnak tartotta a rendtörvény életbe lépését, megvilágítja az a tény, hogy azt a négy kormánypárti – nemzetiszocialista – képviselőt, akik ellene szavaztak, a választási bíróság megfosztotta mandátumától.⁴²

A helyi hivatalnokok centralistákkal való felváltásáról már volt szó, itt most még a Híradó egyik, az 1925-ös választások előtt néhány hónappal megjelent hírére utalok (1925. augusztus 26., 3. p.), amely szerint Nagyszombatban cseh volt a kerületi főnök, a katonai parancsnok, a járásbíróság vezetője, az adóhivatal főnöke, a reálgimnázium igazgatója és a tanfelügyelő.

Az adók vonatkozásában a források szerint Szlovenszék minden területen súlyosabb terhek alatt nyögött, mint a cseh–morva „történelmi országrészek”. A forradalmi nemzetgyűlés még az állam megalakulása idején hozott törvényt a vagyondézs-

⁴¹ A rendtörvény. Híradó, 1923. február 8., [1.] p. A lap egyébként a rendszeressé vált rendtörvény-polémikiákban látta a kormánykoalícion belüli ellentétek kirobbanásának fő okát. Lásd például: A meggyöngyült koalíció. Híradó, 1923. március 13., [1.] p.

⁴² Négy renitens képviselőről (köztük egy miniszterrel) tud a korabeli sajtó. Lásd például: *Első olvasásban megszvazták a rendtörvényt. Négy cseh nemzetiszocialista a kormány ellen. Minden módosító javaslatot elvetettek.* Prágai Magyar Hírlap, 1923. március 8., 2. p. (A fejlcén itt is hírás, március 7-i dátum szerepel.) Darvas Jánosnak a korszak végén írott tanulmányában viszont csak három személyről van szó: „A javaslat ellen nemcsak az egész ellenzék tiltakozott, hanem a Cseh Szocialista Pártból [sic! egyébként az eredeti közlésben kisbetűvel! – F.T.G.] is ellene szavazott három képviselő. Ezért elvesztette mandátumát.” Darvas János: *Politikai életünk húsz éve. In Vagyunk és leszünk. A szlovenszékői magyarság társadalmi rajza 1918–1945.* Összeállította, az utószót és a jegyzeteket írta: Fazekas József. Kalligram, Pozsony 1993, 117. p. (Az írás eredetileg a Borsody István szerkesztette *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938* című tanulmánygyűjteményben jelent meg, 1938-ban; idézet: 70. p.)

márol és a vagyonnövekedési adóról. Ez azonban a defláció, a gabona-dekonjunktúra és a szlovenszkoí gyáripar leépülése idején is érvényben volt: „Esett az árucikkek ára, esett a gyártmányok értéke, esett az ingatlanok ára, kisebb lett tehát az adóalap, de maga az adótétel, amelyet idejelműlt becslés alapján határoztak meg, fix pont maradt, amikor körülötte minden megváltozott.”⁴³ Ezzel egyébként a közigazgatás is tisztában volt; még az 1922-től hivatalban lévő Švehla-kormány működésének kezdetén eldöntötték, hogy a törvényt novellásítás útján fogják módosítani, de a beterjesztett novellát végül hevertették.

Ezek a tényezők úgyszólván abszurdá tették azt a feltételezést, hogy a magyar polgárok támogatnák a kormányt a nemzetgyűlési és szenátusi választásokon.

Nézzük most már – a Híradó alapján –, hogyan is kezdte a város az 1925-ös évet.

Már januárban tudatosítja a lap, hogy az elmúlt évben szaporodtak az adóterhek, nem rendeződött a nyugdíjasok és a rokkantak ügye, s hogy „Az illetőségi, állampolgársági hajsza bőséges áldozatokat követelt”, az év utolsó napjaiban pedig egy se-reg kisebbségi származású hivatalnokot távolítottak el az állásából. A polgármester szerint Pozsonyban nagy a lakásínség, a kormány pedig kötelességei ellenére nem támogatja a várost. Egy szanalási törvény szerint a végül mégis fölállított városi takarékpénztár támogatására például 15 millió korona járt volna a költségetéből, de egy fillér sem érkezett meg. Az illetőségi ügyek elbírálását, amely probléma a kezdetek óta egy éve merült föl újra, a jegyzői hivatal elvette a városi tanácstól.

Kissé fölülemelkedve a városi ügyeken, azt olvassuk a pozsonyi polgárok lapjában, hogy február utolsó napjaiban Prágában fegyverrel törnek le egy munkásfelkelést; ugyanazokban a napokban 23 nyitrai nőt és férfit állítanak bíróság elé, mert a templomban a magyar himnuszt énekelték. Védőjük az Országos Keresztényszocialista Párt elnöke, dr. Lelley Jenő; a per ezúttal – meglepő módon – fölmentéssel zárul. Vidéken nő a munkanélküliek száma, Szencen például hatszáz van belőlük, ők korábban mind uradalmi alkalmazottak voltak. Áprilisban Koltán vérvád röppen föl, nem sokkal korábban, március végén Prágában a cseh fasiszták német diákokat támadnak meg és ütlegetnek. (A cseh és a szlovák fasiszták 1925–1926-ban rendszeresen demonstrálnak, tüntetnek, főként Prágában, és néhány szlovenszkoí városban; a szlovenszkoí részlegük tételesen is megfogalmazza, hogy nem a zsidók, hanem a magyarok ellen szervezkedtek. A Híradó tudatosítja a fasiszták létét, de viszonylag keveset foglalkozik velük.)

A kormányban februárban–márciusban hetekig tartott a koalíciós válság, de függetlenül az egymás iránti ellenszenvtől és bizalmatlanságtól, mindegyik párt a lassú szétbomlás tüneteit mutatta. A gyorsan erodálódó kormánynak ekkor a következő pártok voltak a tagjai: az Agrárpárt (Köztársasági Földmunkás- és Kisgazdapárt; szlovákiai szármáyának vezetője, Milán Hodža vezényelte a földreformtörvény végrehajtását), a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt, a Csehszlovák (gyakorlatilag

⁴³ (fl.) [Flachbarth Ernő]: *A vagyondézsma*. Prágai Magyar Hírlap, 1923. december 1., [1.] p.

cseh) Néppárt, a Csehszlovák Nemzeti Szocialista Párt és a Csehszlovák Nemzeti Demokrata Párt; jobb- és baloldaliak, szocialisták, agráriusok, katolikusok. Ez az első olyan eset, amikor az egyik koalíciós párt képviselője szívesen elfogadná a külügy-miniszter – Edvard Beneš – lemondását, ha az felajánlaná. Ez a forradalmi lendület azonban csak néhány órán át tart, este már az „elkövető” kér bocsánatot a külügyminisztertől.

A Híradó, mint említettem, már jóval a választások előtt érzékeltette a kormánykoalíció tagjai közötti kapcsok lazulását. 1924 elején, a szeszpanamákkal kapcsolatban írta, hogy a kormány föltehetően azért halogatja a parlament összehívását, mert attól tart, hogy a koalíció tagjai – „ma már egyetlen sincsen rajta az ártatlanság fehér ruhácskája” – „felrúgják” „a korrupciós uralom pártszolidaritását”; ez azért tűnt valószínűnek, mert akkoriban a korrupciós ügyekben többször is leleplezték egymást. Most viszont egyre élesebbé vált két kérdés: az agrárvámok és a katolikus egyház ügye. A szociáldemokraták már régóta kilépéssel fenyegetőztek az agrárvámok megszüntetésének esetére, az állam és az egyház szétválasztását pedig a nemzetiszocialisták és a szociáldemokraták is egyre hangosabban követelték. Az ekkoriban uralkodó, s főntebb röviden érintett cseh nemzeti ideológiának kulcseleme volt a Róma-ellenesség. A meglehetősen taláلكonyssággal kidolgozott ideológiai konstrukció szerint az alkotmányosság és a demokrácia diadalához vezető történelmi úton visszafelé haladva a „középkor” elleni szellemi harcokig jutunk el, amelyek kezdeténél Husz János áll, s amelyekben tehát a cseh nemzetnek egyedülálló történelmi jelentősége van. Az ebből ihletődő indulat kulminált azután a háborút lezáró korszakban a szlovenszkoí püspökök leváltásában, illetve elüldözésében, az egyházi javak állami kezelésbe vételében, az egyházi autonómia durva megsértésében. Amikor aztán az 1925-ös költségvetés 1924. novemberi vitája előtt a német, magyar, szlovák és a ruszinszkoí képviselők – tiltakozásuk felolvasása után – kivonultak a képviselőház ülésterméből (a kommunisták a vitában még részt vettek, de annak végén ők is kivonultak, így a Híradó szerint csak a koalíciós képviselők voltak ott a szavazáson), egyre nyíltabb lett az egyházellenes agitáció. Nyilván szerepe volt ebben annak is, hogy a szlovenszkoí ellenzéknek részben a katolikus pártok képviselték (bár ugyanakkor a kormányban is volt katolikus szerveződés, Šrámek páter Csehszlovák Néppártja). Az egyház és az állam szétválasztásának „laviná”-ját végül a szlovenszkoí püspöki kar pásztorlevele indította el, amely fölshíította az egyház tagjait, hogy lépjenek ki az anarchista, nihilista, kommunista, sőt – minthogy az egyház elleni harcot a cseh szocialisták vezették – a szocialista pártokból. A kormányajtó a fölbujtókat keresve a magyarországi sovinsztákat emlegette. Tucatszámra érkeztek a följelentések a pásztorlevelet fölolvadó szlovenszkoí papok ellen, végül az ellenzékben lévő német szociáldemokraták is interpelláltak ez ügyben, követelve a klerikálisokkal való leszámolást. Ennek kapcsán a Híradó megkockáztatta azt a feltételezést, hogy a kormánypártok új koalíciót készítenek elő, amelyben a német szocdemek is szerepet kapnának, viszont kimaradna belőle a Csehszlovák Néppárt, amely nem volt

hajlandó elítélni a szlovákiai katolikusokat. Azt is sejteni lehetett, hogy az Agrárpárt a német agráriusokat szeretné bevonni a kormányba. A kiéleződő kultúrharc részeként a kormány újrászabályozta az ünnepnapokat. A tervben nem emelte állami ünnepnéppé a szlovák egyház hagyományaiban szereplő szentek napjait, de például a nagypénteket sem, ami általános keresztény ünnep, viszont Husz János emlékére július 6-át állami ünnepnéppé akarták nyilváníttatni. Amikor ez megtörtént, s az emléknapon a kelyhes huszita zászlót fölventék a Hradžinra, azaz a kormány Huszt nem történelmi vagy tudományos, hanem politikai örökségként vállalta, pattanásig feszült a helyzet: Marmaggi pápai nuncius otthagya Prágát, és visszatért a Vatikánba. Néhány nappal később a Prágai Magyar Hírlap szerint a fővárosban húszezer ember tüntetett a katolikusok ellen.⁴⁴ A mi szempontunkból roppant tanulságos, hogy a pozsonyi magyar liberális lap az egész eseménysorban nem a szekularizáció diadalát, hanem az autonómia egyik fontos bástyájának aláaknázását látta. A Híradó a szocialisták esztelen és indokolatlan tombolásának tartotta a harcos antiklerikalizmus megnyilatkozásait. Pozsonyban pedig, tudjuk, a magyarok elsöprő többsége az Országos Keresztényszocialista Párt bázisához tartozott.

A kormánypártok között növekvő feszültségek – agrárpárt kontra szocialista pártok, illetve katolikusok kontra szocialisták, nemzeti demokraták kontra nemzetiszocialisták stb. – közül főleg e két problémakör okozta a koalíció instabilitását, munkaképtelenségét, ez vezetett az előrehozott választásokhoz, amelyekre hosszas pertraktációk, halogatások, egymást váltó időpontok után 1925. november 15-én került sor.

Az év elején a magyar ellenzéki pártok megkötötték az érsekújvári egyezményt, amely az egységes politikai föllépés előkészítésének legfontosabb aktusa volt. Az egyezmény létrehozásában az ekkori egyetlen igazi integratív személyisége, a pártok központi irodáját vezető Petrogalli Oszkáré volt a fő érdem, ő azonban február 4-én szívizélhűdésben meghalt. Noha nem sokkal később megkezdte működését a párt-szövetség irányító szerve, a Petrogalli összekalapálta Pártközi Vezérlő Bizottság, az Országos Keresztényszocialista Párt március 16-án kitört válsága az egység szétesésével fenyegetett.

A párt kettéválásával kapcsolatban azóta is több nézet kering. Az első viták a párt egyetlen vagyona, a Concordia nyomda anyagi ügyeivel kapcsolatos állítólagos visszaélésekkel függtek össze; a tisztázatlanságokért néhányan dr. Lelley Jenőt, a párt elnökét tették felelőssé – aki nem is tudott kielégítő választ adni az ezekkel kapcsolatos kérdésekre –, s diktatórikus hajlamát kárhoztatták.

Március 16-án a párt nyugat-szlovenszkói kerületi vezetősége az elnök mellett foglalt állást, és a bírálatot gyakorló tagokat kizárta a pártból. Néhány nap múlva megjelent Lelley Jenő nyílt levele, amelyben kenyértörésre szólította föl híveit. Egy-két hónap leforgása alatt azonban a keleti és a déli pártszervezetek ellene foglaltak állást,

⁴⁴ (sp.) [Szvatkó Pál]: *A máglya fényénél*. Prágai Magyar Hírlap, 1925. július 11., [1.] p.

lényegében „kiszervezték” alá a pártot, végül májusban kénytelen volt lemondani; utóbb azonban a hozzá hű alapszervezetek újjászervezésébe fogott. Szeptember 15-én a másik, most már nagyobbik csoport őt és híveit zárta ki a pártból. Az új elnök – az augusztusi pártvezetőségi ülésen megválasztott – Szüllő Géza lett,⁴⁵ Lelley pedig megalakította a Nyugat-szlovenszkoí Keresztényszocialista Pártot.

A Lelley-affér hátterében – függetlenül a Concordia pénzügeitől – az egységes párt, vagy legalábbis az egységes politikai képviselő megteremtésének igénye állt. A keresztényszocialisták válsága idején a kispapok vezére, Szent-Ivány József ugyanis szervezni kezdte a Magyar Nemzeti Pártot, amelybe azonban a Szüllő vezette keresztényszocialistákat végül nem sikerült bevonnia, sőt, a közös listaállítás terve is kudarcot vallott.

Az, hogy Lelley el akarta szabotálni az egységes párt, illetve a közös lista létrejöttét, az egység hívei szerint az ellenzéki feladásának tervéből eredt, s a történeti feldolgozásokban is van nyoma annak, hogy a keresztényszocialisták vezére úgynevezett „reálpolitikát” kívánt folytatni. Prága több kísérletet tett magyar aktivista pártok kiépítésére, ezek azonban soha, így 1925-ben sem tudtak tömegeket szállítani neki. Másrészt a kormány a koalíció borulásának veszélyei idején külső pártokkal való tárgyalásokkal próbálkozott, amelyekben valamilyen szinten a Lelley-féle keresztényszocialista vezérkar egy része is érdekelt volt. Sejtteni lehetett, hogy Lelley Šrámek Néppártján át közeledik a kormányhoz (a Néppárt pedig Hlinkáékkal, a szlovák katolikusokkal is tárgyalt, amint a cseh szociáldemokraták is rászánták magukat a német szocialistákkal való kapcsolatépítésre). Valószínű tehát, hogy a koalíció veresége a kormánypártok számára is reális rémként tűnt föl, s óvatosan bár, de földadni látszottak a nemzeti koalíciót, amelyet az ellenzék minden baj forrásának és a demokrácia fő akadályának tartott. Lelley kísérlete egy önálló, a pro és kontra érveket aprólékosan vizsgáló esettanulmány tárgya kellene hogy legyen, én azonban döntőnek tartok két tényezőt: Az *akkori* kormánykoalíció aligha iparkodott volna a magyar katolikus ellenzék igényeit kielégíteni, hiszen a „klerikalizmus” okán álltak szemben egymással a polgári és a szocialista pártok – a katolikus egység önmagában

⁴⁵ Részlet Szüllő programbeszédéből: „...ki akarok térni azokra a sajnálatos tünetekre, amelyek a pártot most gyengítik s amely[ek]nek kiküszöbölését feltétlennek tartom. A párt életét beteggétette az, hogy a rend helyett az anarchia lett benne úrrá. Fájdalmasan konstátálom, hogy a pártban a keresztény jellegét jóformán csak az az egy bibliai elv reprezentálta, hogy a jobb kéz nem tudta, mit csinál a bal. Sem organikus összefüggés, sem fegyelem, sem szeretet nem játszott benne szerepet, de az uralomvágy, az irigység és a revolúciós szabadosság harapózott [el] benne. Ma sajnos, ahogy rövid működésem alatt tapasztaltam, sem fegyelem, sem engedelmesség, sem az együttműködésre való törekvés nem nyilvánult meg, de jött létre szertelen, féktelen uralomvágy, meglazult minden érzék a közösség iránt, türelmetlenség és fennhéjázás ültek orgiákat s ennek csak egy vesztese volt: a párt.” *Szüllő Géza dr. programja. Az Országos Keresztényszocialista Párt Ótátrafüreden tartott pártvezetőségi ülésén [a] következő beszéddel foglalta el tegnapelőtt a párt elnökét.* Híradó, 1925. szeptember 17., 2. p.

viszont aligha lett volna életképes. Van olyan adat, amely szerint Lelley – már lemondása után – a csehszlovák szociáldemokratákkal is tárgyalt; ennek gyümölcse nemigen érhetet volna be, hiszen a szociáldemokraták végül kimaradtak az 1926-os válságsorozat után létrejött koalícióból. A későbbi periódusban ráadásul kiderült, hogy néhány fontos német párt kormányba lépése a többi kisebbségi ellenzéki párt gyöngítését, a követelések teljesítésének elszabotálását szolgálta; a cseh kormányokból mindvégig hiányzott a legcsekélyebb föderatív program megvalósításának szándéka is. A kisebbségek részéről mindenképpen logikusabbnak tűnt föl a német, a szlovák és a magyar polgári ellenzék közös föllépése; egy efféle koalíció akár az ország legnagyobb szavazóbázisát is maga mögött tudhatta volna. Ez volt tehát a Magyar Nemzeti Pártot megszervező Szent-Ivány József koncepciója, ezért indult neki a szudétanémet agrárpárttal, a Bund der Landwirtével és a Német Iparospárttal közös listán a választásoknak.⁴⁶ Az eredeti terv egy szélesebb magyar–német–szlovák-blokk kiépítése volt tehát, de ez már a német vonalon is csak korlátozott eredményekhez vezetett. A Hlinkákkal való együttműködés feltételeit a magyarok nem teljesíthették.⁴⁷

⁴⁶ Mellette nyilatkozott meg a Híradó akkor még pártköteléktől független főszerkesztője már a választások előtt is: Lelley kísérlete ellenére „Szent-Ivány koncepciója azért súlyában és értékében veszíteni nem fog. Az akció lényege és az ellenzéki akció vezérgondolata az együttműködés, tehát a kormánykoalícióval szemben ellenzéki koalíció a kormány megbuktatására és nemzeti autonómiák létesítésére a föderáció egyedül reális és a köztársaság keretében élő népeket kielégíteni tud alapján”, (a) [Arkauer István]: *Szent-Ivány politikai akciója*. Híradó, 1925. szeptember 15., [1.] p.

⁴⁷ „Losencon beszédet mondott a Néppárt vezére és szózata a magyarságnak szólt. A politikus súlyos egyénisége és bizarr ötlete egyaránt kötelességünké teszi, hogy behatóbban foglalkozunk gondolataival. Hlinka kooperációra kíván lépni a magyarsággal, és ezt a kooperációt úgy értelmezi, hogy a választásokon a magyarság adja szavazatát a Néppártra. [...] A szlovák nemzet népszerű ősz vezére kettőről feledkezett meg nyilatkozni beszédében. Mint gyakorlati politikusnak tudnia kell, hogy ha valahol, úgy a politikában érvényesül a do ut des elve, amely szerint minden engedménynek ellenérték felel meg, természetesen a politika valutájában. Hlinka András elfeledte meghatározni, hogy a politikai támogatás milyen értéket képvisel, nem nyilatkozott arról, hogy az autonómia kivívása után milyen szerepet szán a magyarságnak. [...]

Gyakorlati szempontokból szinte lehetetlenül hangzik Hlinka feltétele, amelynek elfogadása esetén a magyar ellenzék oszlasson fel pártkeretet, mondjon le kisebbségi küzdelmeinek minden elért, bár számottevőnek nemigen mondható eredményéről, ésszen fel maga mögött minden hidat, tegyen politikai végrendeletet és vonuljon be a Néppárt sáncai közé, az elűtö nemzeti törekvések, külön kultúra, a faji különállás és a politikai különbségek súlyos poggyászaival, melyeket egy kifejezetten felekezeti párttal való előretörés lendülésében, ahol nincs megállás, mind el kellene hagynia: ezek igazán nem teljesíthetők a magyarság mai politikai adottságai közt. A kooperációnak más formáját képzeljük el mi: az ellenzéknek Szlovénországban vannak közös célkitűzései, ezek közös eredője az autonómia. A centralizmus ellenségeinek tehát az autonómia jelzőjében kell egyesülniük és a kormánnyal szemben meghatározni politikánkat arra az esetre is, ha a harc eredményeként a cél megvalósulására van remény. A kooperáció a közös ellenzéki

A lehetséges személyes és presztízsokokon kívül ez volt az egyik döntő szempont, amiért a Szüllő-féle keresztényszocialistákkal tervezett egység meghiúsult: Szüllő nem akart átmenni a német területre, mert Szlovenszko speciális érdekeiben gondolkodott; ráadásul a németek megtagadták, hogy a tervezett közös lista nevében szerepeljen a keresztényszocialista párt teljes neve. (A németek Szent-Ivány által elfogadott utolsó ajánlata állítólag ez volt: „A német és magyar nemzeti egyesülés pártja.” Ebből a magyar katolikusok valóban nehezen azonosíthatták volna saját pártjukat.) És volt még egy fontos érve Szüllőnek: ha ő közös listán indul, Lelley esetleg megkísérlí visszahódítani korábbi párthíveit.

Ha volt Lelleynek „reál”-politikai programja, ez a terv kétségkívül nem volt „realista”.⁴⁸ (A magyar ellenzék szerint a „reálpolitika” – a realista politika értelmében – az lett volna, ha a kormányok, általában a csehek végrehajtották volna a törvényeket és a nemzetközi szerződés „határozmányait”). Jellemző viszont, és aligha igazolja azokat, akik szerint Lelley a magyar kisebbségi töredéktársadalom belső demokratizálására törekedett, az az érvrendszer, amelyet ő a riválisaival, párton belüli ellenzékével, illetve a Magyar Nemzeti Párt vezetőivel szemben alkalmazott: együttműködni a Magyar Jogpárttal, a szabadkőművesekkel és a zsidókkal. Lelley, aki szerint Szent-Ivány akciójára az érsekújvári egyezményben foglaltak megsértésével került sor, a következőképpen foglalt állást a magyar pártegység kérdésében:

„Az új pártalakulást – mármost eltekintve az alaki okoktól – érdemileg se helyeselem, sőt egyenesen elhibázottnak tartom.

Aki a politikában keresztény alapon áll, az ezt a pártalakulást nem helyeselheti.

Az új párt ugyanis a magyarság összes erőit, tömegeit egyesíteni akarja.

frontot jelenti a közös ellenséggel szemben, de egyúttal jelenti a fegyverbarátságnak is egy bizonyos mértékét és a fegyvertárs iránt való lojalitást.

A magyar ellenzéki pártok az autonómia platformján állva küzdenek Szlovenszko gyarmati helyzetének megváltoztatásáért és a polgári egyenjogúságért, mely soha nem lesz hajlandó elismerni a százalékos, jognélküli, negyed- és féljogú állampolgárok kreálását; a magyar pártok lojálisan elismerik, hogy ebben a küzdelemben a Szlovák Néppárt a derékhad, amely eldöntheti a csata sorsát a szövetségesek segítségével. Hlinka, a gyakorlati politikus ismeri és meg tudja becsülni ennek a segítségnek az értékét, tehát a győzelemből igazságos részt kell juttatnia azoknak, akik őt küzdelmükkel ehhez hozzásegítik.” (a) [Arkauer István]: *Hlinka és a magyarság*. Híradó, 1925., október 11., [1.] p.

⁴⁸ Vö. Gombár Csaba meghatározásával: „Nem könnyű az első pillanatban eldönteni, hogy valaki a reálpolitika fogalmát dicsérő, avagy elmarasztaló értelemben használja-e? A német szóhasználatból elterjedt reálpolitika fogalma ugyanis nem pontosan azonos a realitásokon alapuló politikával, hanem olyan politikát jelöl, amely megalkuvó az adott hatalmi viszonyok vonatkozásában és nyíltan fittyet hány az erkölcsi megfontolásokra és a közvélemény reagálására. Ugyanakkor a benne búvó realitás szó megfényszerítést is a fogalmat, lévén, hogy értelmes és értékes politikai gyakorlatot csak valóság alapján lehet folytatni.” Stb. Lásd Gombár Csaba: *Politika – címszavakban*. (Elemi politikai fogalmak értelmezése.) ELTE Állam- és Jogtudományi Karának Tudományos Szocializmus Tanszéke, Budapest 1980 (Politikatudományi Füzetek 1.), 214. p.

Ám a szlovenszkói magyarságnak egy része nemcsak hogy távol áll a keresztény világnézeti alaptól, de annak egyenesen ellensége. A szabadkőműves és liberális magyarság. A zsidóságról nem is beszélve, mert hiszen ennek nagy része úgyszólván külön pártban fog elhelyezkedni.

EI lehet-e vajon képzelni, hogy az új, egységes magyar pártban helyt találó magyar szabadkőművesek, szabadelvűek, szabadgondolkodásúak és esetleg oda belépő zsidók keresztény politikát fognának követni? Nem, ezt elképzelni is lehetetlen.” Majd később: „Az új párt tehát vagy egységes lesz, vagy nem lesz keresztény.”⁴⁹ Az idő előrehaladtával Lelley hívei az ellenséget tételesen így nevezik meg lapjukban: „egy lutheránus Jabloniczky [*Jabloniczky János nemzetgyűlési képviselő, a keresztényszocialista párton belüli ellentábor egyik vezetője – F. T. G.*], „a szabadkőműves Híradó és zsidó Kassai Napló”, „a protestáns Szent-Ivány, Szilassy [*Szilassy Béla, a Magyar Nemzeti Párt egyik alelnöke – F. T. G.*]”, „a zsidó Tarján Ödön” „és a társadalom szemetjei”, „az emberi bűnök terjesztői”.⁵⁰ Angyal Béla már említett könyvében nem hagy kétséget afelől: szerinte Lelley veresége annak a következménye volt, hogy a magyar kisebbségi politikát támogató, illetve irányító budapesti kormány bizalma – valószínűleg a prágai kormánnyal való – nem nyilvános tárgyalásai miatt megrendült a keresztényszocialista elnökségben. Az idézett pozsonyi és kassai liberális napilapok azonban olyan közhangulatot tükröznek, amely csak egy demokratikus magyar párt-egységre tudná bízni a kisebbségi érdekek képviselőit. Lelley programját a magyar demokratikus erők kigazdta, liberális, polgári radikális hányada sem támogatta.

Ami a szabadkőművesség vádját illeti, ez tényszerűen – például Tarjánra vonatkoztatottan is – igaz; a magyar kisebbségi sajtóban, illetve a pártvezetésben is nyilvánvaló volt a szabadkőműves jelenlét. Itt most csak néhány nevet említek: a kassai Resurrexit páholy tagja volt Maléter István, a Magyar Nemzeti Párt vezetőségi tagja; Szepessi Miksa, az ekkoriban a magyar ellenzéki pártok központi napilapja, a Prágai Magyar Hírlap által testvérlapnak tekintett Kassai Napló⁵¹ főszerkesztője; e napilap, majd a PMH vezető publicistái közé tartozó Vécsey Zoltán; a pozsonyi Híradó főszerkesztő-tulajdonosa, Arkauer István pedig a pozsonyi Testvériség páholyának volt a tagja. Azt, hogy a felföldi magyar szabadkőművesség közvetlen kapcsolatrendszere is a kisebbségi összefogás felé mutatott, az valószínűsíti, hogy a két pozsonyi és a kassai páholy, miután elvágattak a Magyarországi Symbolikus Nagypáholytól – illetve a szabadkőművesség magyarországi betiltása után –, egy Szlovákia területén működő nagypáholyt szeretett volna létrehozni, e kísérlet kudarcát követően pedig a prá-

⁴⁹ Lelley Jenő: *Egységes magyar párt...* Népakarat, 1925. 15. szám, [1.] p.

⁵⁰ Lásd: *Visszaütazás a régi liberalizmusba*. Népakarat, 1925. 35. szám, 3. p.

⁵¹ Az ezt, illetve elődjét (a *Felsőmagyarországot*) kiadó társaság részvényeit főleg szabadkőművesek jegyezték, sőt, az 1918-ig funkcionáló magánvállalatot eleve ők alakították át részvénytársasággá, belőlük jött létre a szerkesztőbizottság, magyarán a napilap szabadkőműves orgánumnak minősült.

gai németek által alapított Lessing zu den drei Ringen nagypáholy „védelme alá” helyezték magukat.⁵² Tarján Ödön egyébként alapítója volt a losonci Phönix páholynek, Nitsch Andor pedig, a Magyar Nemzeti Párttal együtt haladó Szepesi Német Párt vezetője (aki a Szent-Ivány-féle listán került be a parlamentbe), a késmárki Szepes páholynek volt a tagja.

A vádak természetesen megismétlődtek a Lelley-pártnak azon a Pozsonyban megtartott kongresszusán is, amelyet azzal az ürüggyel szerveztek meg, hogy egy, a magyarság gazdasági sérelmeiről összeállított dokumentumot adnak át Jozef Kállaynak, a szlovenszkói teljhatalmú minisztérium vezetőjének (aki személyesen nem is fogadta őket; egy miniszteri osztálytanácsossal kellett beérniük).⁵³ Itt már látszott, hogy a volt országos pártelnök támogatottsága aláhanyatlott. Ezt igazolták a választási eredmények is: a Nyugat-szlovenszkói Keresztényszocialista Párt a maga 17 285 szlovenszkói szavazatával egyetlen mandátumhoz sem jutott. A választási kampány idején azonban a Híradó szerint már egyértelműen kormánytámogató politikát folytatott a Lelley-párt (kérdés azonban, hogy szavazói is így értelmezték-e ezt); a párt dokumentumait nem egy helyütt a közigazgatási tisztviselők terjesztették.

Az 1925-ös választásokon Pozsonyban a Szüllő-féle Országos Keresztényszocialista Párt kapta a legtöbb szavazatot, 8 759-et. A Magyar Nemzeti Pártra 1 253-an adták le a voksukat, e két számadat együtt az ellenzéki szavazatok jóval több mint egyharmadát tette ki. Különösebb választási csalásokra nem derült fény, azon kívül, hogy a két magyar párt választási plakátjainak, röpiratainak terjesztését akadályozták, hogy ismét több száz hívíket nem engedték az urnákhoz, s talán a garnizon szavazott két igazolvánnyal. A Híradó november 17-én közölt adatai szerint az ellenzékre összesen 25 375-en szavaztak, szemben a kormánypártok 17 093 szavazatával. Valójában az ellenzéki szavazatok száma több, amint azt rögvést látni fogjuk a Lelley-pártra szavazók kapcsán. Továbbá a kormánykoalíció indokolatlanul kapta meg a mandátumhoz nem jutó zsidó pártok szavazatainak nagy részét, mert a Zsidó Párt egyáltalán nem szándékozott támogatni a kormánykoalíciót, s a Zsidó Gazdasági Párt is tiltakozott, amikor a választások előtt effélével vádolták. Az adatokat összesítve és kerekítve azt látjuk, hogy Szlovenszkón a kormánypártok 400 000 szavazatot szereztek (ennek tetemes része természetesen a betelepített hivatalnokoktól, illetve a földbirtokreform haszonélvezőitől származott), szemben az ellenzék körülbelül 1 000 000 szavazatával. Az országos arányok is azt mutatták, hogy a cseh nemzeti koalíció régi összetételében nem vezetheti tovább az államot. Ekkor a Lelley-párt 1 157 pozsonyi szavazatát még

⁵² Lásd ehhez: Benczur Vilmos: *A Kassa kel.: dolg.: „Resurrexit” t.: t.: szkves □ története 1899–1924.* Kassa 1924.

⁵³ *Lelleiek megbontották a keresztényszocialista pártot. A vasárnapi »vagyonézsma«-gyűlés kongresszussá alakult át. Új elnökök, vezetőséget választottak és jelöltek a választásokra. – Elmaradtak a nagy tömegek.* Híradó, 1925. szeptember 30., 2–3. p. Ezen a gyűlésen a protestánsok, zsidók stb. mellett a „kékvérűek”-en is elverték a port.

a kormánypártok voksaihoz sorolták, eszerint utóbb ők – vagy az Agrárpárt egy-maga – kapta volna meg ezeket a szavazatokat. Bár a pártválság következtében és az induló pártok magas száma (17) miatt a városban magyar – illetve magyarpárti szlovák – szavazatok szép számmal veszték el, a keresztényszocialisták biztosan uralták az első helyet. Szlovenszón a fő rivális kormánypártot (Hodzáék Agrárpártját) sikerült pozdorjává zúzni. Legalábbis így élte ezt meg az ellenzék. A kormánypártok közül országos szinten ugyan Hodzáék végeztek a legjobb eredménnyel, de Szlovenszón a Néppárt egymaga kétszer annyi szavazatot kapott, mint ők. A kormánypártok közül a legszegénylethebb vereséget a szociáldemokraták szenvedték el – nyilván az ő népszerűség-vesztésük volt a kommunisták előretörésének oka (egyébként – Pozsonyban is – mindkét pártra jutott magyar szavazat). A Magyar Nemzeti Párt mandátumait sikerült a duplájára növelni az elődpárt öt évvel korábbi eredményeihez képest. A Híradó 1925. december 3-i számában aztán Lelleyék közöltek egy nyilatkozatot: ebben írták le a Nyugat-szlovenszói Keresztényszocialista Párt volt képviselő- és szenátorjelöltjei – részben a rájuk szavazók megnyugtatója érdekében –: rágalom az, hogy ők a kormánynak szállítottak volna 17 000 szavazót. E szavazatok nem veszték el, hanem a választói törvény értelmében a legnagyobb szavazati számot elért magyar kisebbségi párt, a Magyar Nemzeti Párt javára írdták. A nyilatkozat szerint – s itt hivatkoznak a szöveg aláírói a Prágai Magyar Hírlap november 28-i közleményére – az MNP hatodik képviselői mandátumát főképpen a Lelley-féle maradékszavazatoknak köszönheti. A magyar ellenzéki pártok közül az Országos Keresztényszocialista Párt 98 383 voksot kapott, a Magyar Nemzeti Párt Szlovenszón 109 468-at, Ruszinszón – ahol a keresztényszocialisták nem indultak – 29 102-t. Ehhez még hozzá kell számítanunk a Lelley-féle szavazatokat. Az egyetlen induló kormánytámogató magyar szerveződésre, a Mikle Vince vezette Országos Paraszt Pártra mindössze 4 512-en szavaztak. (Minden esetben a képviselőválasztásoknál leadott szavazatok száma szerepel, ezek és a szenátust illető szavazatok között az a különbség, hogy az utóbbi esetben csak a 26. életévüket betöltött választók voksolhattak.)

A kormánykoalíció a Cseh Iparospárt bevonásával próbált úrrá lenni vereségén, s ez ideiglenes sikert hozott számára, így bár kevesebb szavazatra, de több mandátumra támaszkodhatott (ennek magyarázata a főntebb említett választási geometriában rejlik, s abban, hogy a választások előtt még módosították is az 1920-as választójogi törvényt; a választási novella a kis pártokat sújtotta). „Mindazonáltal, ha a mandátumok megoszlását nézzük – írta erről Flachbarth Ernő –, az új koalíció 159 mandátumával 18 főnyi többséggel rendelkezik a 141 mandátummal bíró ellenzékkel szemben. Nyilvánvaló tehát, hogy a szavazatok eloszlása és a mandátumok eloszlása között különbség van, azaz az új parlament nem fejezi ki a nép akaratát.”⁵⁴ Az így létrejött egység azonban csak néhány hónapnyi kormányzáshoz volt elegen-

⁵⁴ Flachbarth Ernő: *A csehszlovákiai választások eredménye számokban*. Magyar Kisebbség, Lugos 1925, 4-5. p.

dő. Az 1926-os éven végighúzódnak Antonín Švehla miniszterelnök kormánykoalíció-összetákoló kísérletei. Ezekből az Országos Keresztényszocialista Párt tudatosan kimaradt. A választások utáni kormánykoalícióba való belépés még több mint egy évig foglalkoztatta azonban a Magyar Nemzeti Párt vezetőit. Švehla több irányban tapogatózott, így a magyar ellenzék kormányba lépéséről is folytatott tárgyalásokat Szent-Ivány Józseffel. Ezeket követően 1926 decemberében a párt intézőbizottsága érsekújvári gyűlésén kimondotta a kormányban való részvételt – illetve a kormány támogatását – olyan feltételekkel, amelyek teljesülése a nemzetállam lebontását s egy föderatív állam kiépítését vonta volna maga után. A feltételek között a kisebbségek ellen fogantatosított intézkedések megszüntetésén túl, mint fő követelések ott szerepeltek a nemzeti egyenjogúság és a Magyarországgal való kapcsolat rendezése, a parlamentarizmus garantálása, „a földreform igazságos végrehajtása, a telepítések megszüntetése” és mint legfontosabb elem, az autonómia kiépítése. A Bund der Landwirte azonban Švehla kormányába már korábban, ráadásul mindenféle garancia nélkül belépett, és a miniszterelnök ez időben párhuzamosan Hlinkával is tárgyalt. Az ősz pap a tartományi autonómiák létrehozása fejében adta be a derekát, és a Szlovák Néppárt 1927 és 1929 között valóban részt vállalt a kormánykoalíció munkájából. Az autonómiát azonban e pozícióból sem sikerült kivívnia. A magyarok mindkét pártja ellenzékben maradt az első köztársaság összeomlásáig.